

Källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS

2 / 2019

*Finlandssvenska
fester i ny bok*

*Programvaran
som lär sig tyda
handstilar*

*Göran Schildts
saltstänkta arkiv*

Brukas du nia eller dua? • Nytt ljus på finlandssvenskarnas hälsa

3

12

27

38

INNEHÅLL

- 1** Ledare
- 8** Det hänger på handstilen
- 12** Nu kommer boken om finlandssvenska fester
- 18** Nytt ljus på Sally Salminen
- 21** Fascinationen för det finlandssvenska
- 22** Ett arkiv med saltstänk
- 27** Skillnader i hälsa är en språk- och klassfråga
- 30** Finlandssvenska arbetare oroadе sig över förfinskning efter kriget
- 32** En fest som höjer ribban
- 34** Wikipedia – ett effektivt skyltfönster för vårt kulturarv
- 35** Har du fotografier eller filmer med folkdans?
- 36** Duande och niande – hur gör vi i dag?
- 38** Världen förändras också lokalt
- 40** Nytt ur SLS utgivning
- 45** Programkvällar våren 2020

källan

Källan. Svenska litteratursällskapet informerar 2/2019 (26:e årgången).
 Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, PB 158, 00171 Helsingfors.
www.sls.fi, tfn 09 618777, e-post: info@sls.fi

Ansvarig utgivare: Marika Mäklin. **Redaktörer:** Malin Bredbacka-Grahn, Hedvig Rask, Jörgen Scholz. **Övriga redaktionsmedlemmar:** Nina Edgren-Henrichson, Christer Kuvaja, Kristina Linnovaara, Jonas Lång, Jennica Thylin-Klaus. **Layout:** Antti Pokela. **Fotograf** (när inte annat anges): Janne Rentola. Arkivbilder ur egna samlingar. **Tryck:** Nord Print, Helsingfors 2019.
ISSN-L 1237-8356. **ISSN (print)** 1237-8356. **ISSN (online)** 2242-6787.

Omslag: Julfest på Europeiska (Europeiska varu- och resegodsförsäkrings Aktiebolaget, som på 1970-talet införlivades med försäkringsbolaget Pohjola) på restaurang Taverna på Drumsö i Helsingfors 1948. Fotograf okänd. SLS 2011. **Arkivbildernas signum:** s. 6, SLS 614. s. 14, ÖTA 146. s. 15, ÖTA 135 SLS 865. s. 16–17, SLSA 1332. s. 18, SLSA 791. s. 22–26, SLSA 1150. s. 34, SLS 105 b. s. 35, FMI 492. s. 39 SLS 2325

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Karmela Liebkind

Den sociala kuren

DET SÄGS ATT OM FLERA BLINDA MÄNNISKOR försöker beskriva en elefant kommer de att beskriva djur som ser radikalt olika ut eftersom en av dem har känt bara på snabeln, en annan på örat och så vidare. Liknelsen används för att förespråka mång- eller tvärvetenskaplig forskning, för att få en helhetsbild av ett mångfasetterat fenomen.

Hälsa har oftast undersökts av medicinare, trots att de egentligen är experter på motsatsen. Därför är det mycket välkommet med sådan samhällsvetenskaplig forskning kring hälsa som SLS-projektet *Marginaliserade eller privilegierade. Språkgruppsskillnader i hälsa och ohälsa i Finland* representerar (mer om projektet på s. 27).

Projektet sökte svar på varför finlandssvenskar verkar vara friskare än finskspråkiga. Resultaten visar bland annat att skillnaderna är större bland män än kvinnor och bland marginaliserade än privilegierade. Varför så är fallet kan forskarna dock bara spekulera om, eftersom data om de förmodade faktorerna – till exempel starkare familjeband – saknas.

Också inom socialpsykologin finns det forskning om hälsa, specifikt om de positiva hälsoeffekter som identifikation med grupper har. Om till exempel minoritetsmedlemmar identifierar sig starkt med sin minoritetsgrupp skyddar detta dem mot negativa konsekvenser för psykisk välmåga som deras erfarenheter av diskriminering annars skulle ha. En studie bland depressionsdiagnosticerade i Storbritannien fann i sin tur att risken för återfall efter fyra år minskade med hälften ifall personen under den tiden blivit medlem i två nya grupper. Grupperna kunde vara vad som helst: politiska partier eller religiösa grupper, konst-, musik- eller gymnastikföreningar.

Man har konstaterat att detta beror på att varje "vi" erbjuder möjligheter till kommunikation, tillit och inflytande, vilka i sin tur ger bland annat bättre självförtroende, socialt stöd och mening. Socialpsykologer kallar det här för den "sociala kuren", medan sociologer ofta talar om "socialt kapital". Kunde detta vara något som skyddar till exempel svenskspråkiga män mot allvarliga psykiska sjukdomar?

För att kunna undersöka om fler gruppstillhörigheter av olika slag eller stark identifikation med den egna minoritetsgruppen kan förklara hälsoskillnader mellan språkgrupperna måste man ha data om just dessa faktorer. Registerdata kan sällan erbjuda sådana, men de ger värdefull kunskap om ytterligare frågeställningar som annan forskning kan ta upp. Men man kan inte heller vänta sig att några enstaka discipliner finner det slutliga svaret på frågan om vad som ligger bakom sambandet mellan språk och hälsa i Finland.

Disciplinöverskridande samarbete är säkert det enda sättet att gå vidare, och då menar jag ingalunda bara inom samhällsvetenskaperna utan också en hel rad andra discipliner. Vi människor är ett resultat av både "natur och kultur", och förmodligen kommer även ett utvidgat samarbete mellan alla "kultur"-discipliner att lämna kunskapsluckor som bara "natur"-disciplinerna kan fylla – och vice versa. ●

"Kunde den 'sociala kuren' vara något som skyddar till exempel svenskspråkiga män mot allvarliga psykiska sjukdomar?"

Karmela Liebkind är professor emerita i socialpsykologi och medlem av SLS vetenskapliga råd.

Kvinnliga föregångare på Finlandsinstitutet i Stockholm

Bokhösten har aktualiserat en rad biografier om kvinnliga konstnärer och författare som brutit väg och hittat strategier för att slå sig fram i en manligt dominerad värld. Gemensamt för bildkonstnärerna Ellen Thesleff (1869–1954) och Hildur Hult (1872–1904), vid sidan av författaren Sally Salminen (1906–1976), var dels att de alla tre var födda i Finland och dels att de hörde till en generation kvinnliga konstnärer som kunde ägna sig åt sitt konstnärskap och dessutom få betalt för det. De ifrågasatte alla på olika sätt vedertagna könsroller och tog plats i sammanhang som traditionellt enbart var tänkta för män. I samtli-

ga fall backades dessa kvinnor upp av antingen den närmaste familjen eller av sina äkta män.

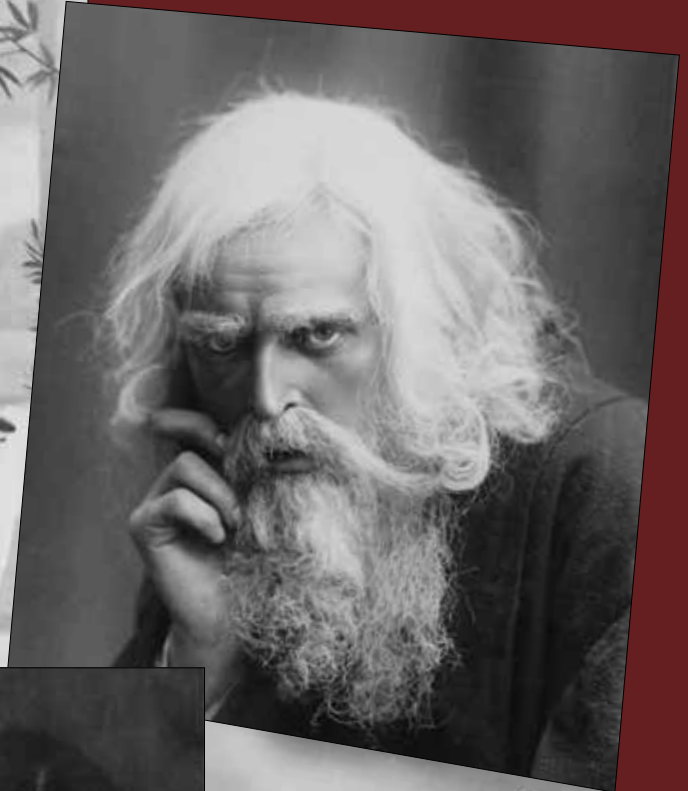
Författarna Hanna-Reetta Schreck, Magdalena Gram och Ulrika Gustafsson är aktuella med nya biografier om Ellen Thesleff, Hildur Hult respektive Sally Salminen. Ellen Thesleff är Finlands första expressionist och pendlade största delen av sitt liv mellan Murole i Ruovesi, Paris och Florens. Hon fick intryck av konsten och livet i Europa som hon sedan utvecklade i sitt måleri. Hon stöddes av familjen i sin vilja att slå sig fram som konstnär. Hildur Hult fick flera prestigefyllda uppdrag inom

olika konstformer och inspirerades av Arts and Crafts-rörelsen i Storbritannien. Sally Salminen gjorde en fantastisk klassresa från småbrukardotter på Åland till hembiträde i New York, för att sedan sluta som succéförfattare i Danmark. Hon skrev en rad självbiografiska verk och romaner, varav *Katrina* är den mest kända.

Biografiförfattarna möttes i ett samtal i en fullsatt Sibeliusall på Finlandsinstitutet i Stockholm den 27 september. Diskussionen leddes av kulturjournalisten Ulrika Knutson. Programmet arrangerades av Finlandsinstitutet i samarbete med SLS och svenska Appell Förlag. ●

Författarna (från vänster) Magdalena Gram, Ulrika Gustafsson och Hanna-Reetta Schreck tillsammans med kulturjournalisten Ulrika Knutson på Finlandsinstitutet i Stockholm. Foto: Janne Riikonen.

Svenska Teaterns porträttbilder dryper av dramatik

Skådespelarporträtten i Svenska Teaterns arkiv är en studie i vackra kläder, dramatiska poser och intensiva blickar. Nu finns de över 2 000 historiska porträttbilderna publicerade på sls.finna.fi.

Fotografierna är både roll- och privatporträtt på främst inhemska och svenska skådespelare, operasångare och teaterchefer. Majoriteten av bilderna är från tidsperioden 1860–1900, medan de nyaste fotografierna är från 1960-talet. I samlingen förekom-

mer också porträtt på en del utländska skådespelare och artister, som i vissa fall även har uppträtt i Finland.

– Porträtten är vackra och väldigt populära bland våra kunder, berättar arkivarie Mirva Virtanen på SLS. Skådespelarna poserar ofta dramatiskt, iförda praktfulla scenkläder. Bilderna kan användas fritt bara upphov anges. ●

Tollanderlunch på Villa Majniemi i Helsingfors

SLS ordnar årligen en lunch för alla de författare som fått Karl Emil Tollanders pris, SLS största pris, på donatorns födelsedag. Den 18 oktober stod Helga och Ingmar Tollander värdar för Tollanderlunchen i deras hem Villa Majniemi i Jollas. Karl Emil Tollander lät i tiden bygga Villa Majniemi till sin sommarvilla enligt ritningar av arkitekterna Usko Nyström, Albert Petrelius och Vilho Penttilä.

På bilden deltagarna i årets lunch, främre raden från vänster: Ulla-Lena Lundberg, Rainer Knapas, Merete Mazzarella och Birgitta Boucht. Bakre raden från vänster: SLS representanter Henrik Meinander, Dag Wallgren och Jonas Lång samt Helga Tollander, Bo Lönnqvist, Johan Bargum, Tuva Korsström, Kjell Westö, Ralf Långbacka, Erik Kruskopf, Ingmar Tollander och Jörn Donner.

Historikerna Marko Lamberg och Charlotte Cederbom samtalande om sin forskning i poddavsnittet *Karriärkvinna på medeltiden*. Programledaren Hanna Nordenswan i mitten. Foto: Tage Rönnqvist/Eva Lingon Ab.

NU FINNS HELA SÄSONGEN AV PODDEN VETSKAP

Från kvinnors liv under medeltiden till artificiell intelligens i dagens samhälle – podden *Vetskap* tar upp mänskliga fenomen av de mest olika slag.

I nio avsnitt av *Vetskap* har forskare gett perspektiv på olika ämnen utifrån sin forskning. Många avsnitt har gällt brännande aktuella frågor som det polariserade samhällsklimatet, demokratins framtid och den finlandssvenska emigrationen. Andra avsnitt har lyft fram vardagsnära frågor som pojkar vardag och förväntningar på män, matkulturen förr, nu och i framtiden och vad vi behöver ordböcker till. Det sista avsnittet, som spelades in inför publik på HBL-scenen un-

der Helsingfors bokmässan i oktober, handlade givetvis om litteratur, med olika aspekter på flerspråkighet i litteraturen.

Samtalen i podden leds av journalisten Hanna Nordenswan. För den tekniska produktionen står Tage Rönnqvist på Eva Lingon Ab. Det var också i Eva Lingons studio i Brunakärr i Helsingfors som de åtta första avsnitten spelades in. *Vetskap* producerades som ett samarbete mellan SLS och *Hufvudstadsbladet*.

Nu finns den kompletta säsongen av *Vetskap* på de största poddplattformarna. Man når också avsnitten via sls.fi/vetskap.

Podden *Vetskap*, säsong 1

1. **Åsiktsbubblor, känslosvall och falska nyheter**, Camilla Haavisto och Mikael Lindfelt
2. **Karriärkvinna på medeltiden**, Charlotte Cederbom och Marko Lamberg
3. **När roboten begår ett brott**, Carl-Gustaf Lindén och Marcus Norrgård
4. **Matrevolutionen**, Yrsa Lindqvist och Annika Michelson
5. **Ord behöver vänner**, Nina Martola och Caroline Sandström
6. **Pojkar, pojkar, pojkar**, Harry Lunabba och Jakob Löfgren
7. **Den finlandssvenska flytten**, Blanka Henriksson och Kjell Herberts
8. **Finns det hopp för demokratin?** Kimmo Grönlund och Ann-Cathrine Jungar
9. **Var och en på sitt språk?** Heidi Grönstrand och Julia Tidigs

Seminarium om det 21:a århundradets utmaningar

Vilken roll har humanister och samhällsvetare i arbetet med att försöka lösa vår tids stora samhällsreliga problem? Förhoppningsvis en betydande roll, anser SLS som tillsammans med Riksbankens Jubileumsfond, Svenska kulturfonden och Finska Kulturfonden ordnade ett stort seminarium i oktober om vår tids utmaningar. Under seminariet behandlades allt från klimatförändring och urbanisering till den sjunkande nativiteten och konsekvenserna av den snabba teknologiska utvecklingen. Forskarna, bland annat Anna Rotkirch, Jan Amcoff och Pontus Strimling, höll föredrag som sedan kommenterades av opinionsbildare som Maria Wetterstrand, Sixten Korkman och Saska Saarikoski. De tankar och idéer som kom upp under seminariet bearbetas vidare under 2020 och leder förhoppningsvis till ett svensk-finskt forskningsprogram kring de stora utmaningarna i vår tid.

Två forskningsprojekt fick SLS-finansiering för 2020–2022

Projektet Informationsflöden över Östersjön undersöker den svenskspråkiga pressen som kulturförmedlare mellan Finland och Sverige 1771–1918. Projektet kombinerar digitaliserat tidningsmaterial från båda länderna. Professor Hannu Salmi vid Åbo universitet leder projektet och sju forskare från universitetet i bägge länderna medverkar. Projektet beviljades 600 000 euro.

Projektet *Svenskfinlands nya konturer* undersöker hur finlandssvenskhet skapas i relation till nya "andra". Det består av tre delprojekt som studerar möten med flyktingar, alternativt queeraktivism och samarbetsprojekt i Afrika där tolkningar om finlandssvenskhet träder fram. Projektledare är professor Elina Oinas vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet och projektet involverar tre forskare. Den beviljade summan är 400 000 euro.

Tegengren-byst till Diktarhemmet

En bronsbyst av författaren Jacob Tegengren (1875–1956) skapad av skulptören Gunnar Elfgren (1896–1976), har donerats till SLS av författarens barnbarn Malin Tegengren. I samråd med donatorn har SLS beslutat placera bysten i Diktarhemmet i Borgå. Tegengren var en av sin tids mest lästa poeter i Svenskfinland. I SLS arkiv finns manuskript och brev av honom. Tegengren, som även ägnade sig åt hembygdsvetenskap i Österbotten, arkeologi och ornitologi, gjorde flera insamlingar av traditionsmaterial för SLS arkiv.

Bokserien "Svenskan i Finland – i går och i dag" komplett

SLS storsatsning, flerbandsverket Svenskan i Finland – i går och i dag har nu utkommit i sin helhet, även som gratis e-böcker. Av de totalt sex volymerna utkom de två första volymerna 2015 och denna höst de två sista, *Finländsk svenska från medeltid till 1860* och *Finländsk svenska från 1860 till nutid*. Över fyrtio skribenter medverkar i bokserien med Marika Tandefelt som huvudredaktör. Ambitionen har varit att beskriva svenskans utveckling i Finland på ett lättillgängligt sätt, baserat på solid och ny forskning.

Finlands svenska folkdiktning digitalt utgiven i sin helhet

Brinner du för finlandssvensk spelmansmusik? Vill du veta vilka polskor man spelade i Borgå, hur man lärde sig bli spelman eller vem Fredrik Wilhelm Berg var? Vill du lyssna på någon av de tusentals upptecknade spelmansmelodierna eller skapa egna versioner av dem? Kanske är du nyfiken på andra typer av traditionsmaterial, hur man kunde bota tandvärk förr, vad "vindälto" är, vad ekorrar på taket förebådade eller hurdana sagor som upptecknades i Pargas kringsekelskiftet 1900?

Finlands svenska folkdiktning är ett uppslagsverk över finlandssvensk folkkultur som nu blivit fritt tillgängligt på webbplatsen folkdiktning.sls.fi. Verket utkom i 21 volymer som en del av SLS skriftserie åren 1917–1975 och är indelat enligt åtta folkloristiska genrer. Volymerna omfattar över 12 000 sidor tradi-

tionsmaterial, som samlades in runt om i det svenskspråkiga Finland i slutet av 1800-talet och under 1900-talets första decennier. Här träder den äldre folkkulturen fram i form av sagor, sägner, ordstäv, gåtor, folkvisor, folkdans, folktro och trolldom samt lekar och spel.

På folkdiktning.sls.fi kan du läsa och göra sökningar i samtliga volymer av *Finlands svenska folkdiktning*. Du kan exempelvis söka på en ort, ett namn eller ett ämnesord. Här hittar du även musikvolymerna *Äldre dansmelodier*, *Yngre dansmelodier* och *Bröllopsmusik* i bearbetad form. Över 3 000 spelmansmelodier finns tillgängliga som digitala versioner som du kan lyssna på och ladda ner i olika filformat. Dessutom kan du ta del av mycket extra material om spelmännen, upptecknarna och den finlandssvenska spelmanstraditionen.

Den äldsta och de yngsta på föreningen Brages sista "tävling för allmogespelmän och sångare" i Nyländska nationshuset vid Kaserngatan den 22 juni 1920. SLS/Fotografier av folkkultur i Finland.

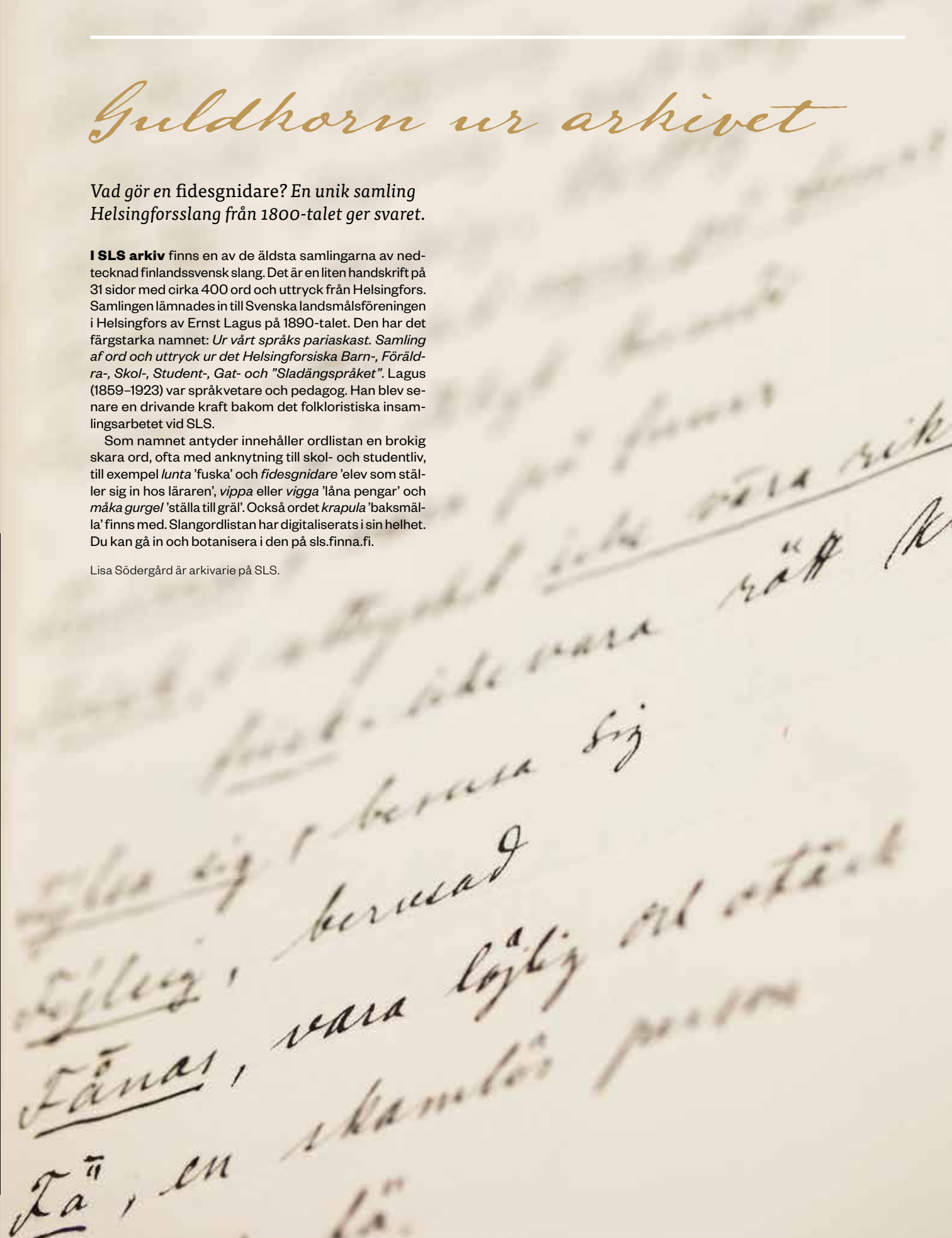
Guldhorn ur arkivet

Vad gör en fidesgnidare? En unik samling Helsingforsslang från 1800-talet ger svaret.

I **SLS arkiv** finns en av de äldsta samlingarna av nedtecknad finlandssvensk slang. Det är en liten handskrift på 31 sidor med cirka 400 ord och uttryck från Helsingfors. Samlingen lämnades in till Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors av Ernst Lagus på 1890-talet. Den har det färgstarka namnet: *Ur vårt språks pariaskast. Samling af ord och uttryck ur det Helsingforsiska Barn-, Föräldra-, Skol-, Student-, Gat- och "Sladängspråket"*. Lagus (1859–1923) var språketare och pedagog. Han blev senare en drivande kraft bakom det folkloristiska insamlingsarbetet vid SLS.

Som namnet antyder innehåller ordlistan en brokig skara ord, ofta med anknytning till skol- och studentliv, till exempel *lunta* 'fuska' och *fidesgnidare* 'elev som ställer sig in hos läraren', *vippa* eller *vigga* 'låna pengar' och *måka gurgel* 'ställa till gräl'. Också ordet *krapula* 'baksmälla' finns med. Slangordlistan har digitaliserats i sin helhet. Du kan gå in och botanisera i den på sls.finna.fi.

Lisa Södergård är arkivarie på SLS.

Projektledaren Maria Vainio-Kurtakko lär textigenkänningsverktyget Transkribus att transkribera konstnären Albert Edelfelts handskrivna brev. Verktöget har blivit mycket skickligare under de tre senaste åren, andelen felaktigt transkriberade bokstäver har minskat från 25 till 3 procent. På bordet ligger kopior av Edelfelts originalbrev.

Det hänger på *hand- stilen*

Forskare inom humaniora gläds över ett program som kan lära sig att tolka handskrivna dokument. Historikern Maria Vainio-Kurtakko använder programvaran för att transkribera konstnären Albert Edelfelts korrespondens.

Text: Peik Henrichson

Textigenkänningsverktyget Transkribus tar sig an ett av konstnären Albert Edelfelts brev. En av de svårare sakerna man behöver lära verktyget är att urskilja olika textrader från varandra.

TRADITIONELLT har automatisk textigenkänning handlat om att tyda tryckta texter. Med texttydningsverktyget Transkribus öppnas nu oanade möjligheter att göra även handskrivna texter sökbara.

– Det här är ett stort kliv framåt för dem som tidigare fick tillbringa månader i olika arkiv för att komma vidare i sin forskning, säger **Maria Vainio-Kurtakko**, som är projektledare på SLS. Det förutsätter naturligtvis dokument i digital form.

Maria Vainio-Kurtakko arbetar med Transkribus för att skapa en sökbar webbutgåva av konstnären **Albert Edelfelts** brev för SLS. Brevens digitaliserades redan i början 2010-talet, men på den tiden saknades ännu ett verktyg som på ett pålitligt sätt kunde avläsa handskrivna brev. Därför publicerades breven då endast som komprimerade referat med länkar till personer, platser och konstverk.

– Nu jobbar vi däremot med att göra de cirka 7 000 sidorna sökbara i sin helhet. Men det förutsätter att vi samtidigt lär datorprogrammet att tyda Edelfelts speciella handstil.

Eftersom varje människa har sin egen handstil tar det tid att lära programmet en ny igenkänningsalgoritm. Dessutom försväras texttydningen ofta av att den standardiserade handstilen har varierat mellan olika epoker.

Fler brev blir färre fel

Textigenkänningsprogrammet Transkribus är en del av det EU-finansierade projektet READ (Recognition

and Enrichment of Archival Documents) där forskaren **Günter Mühlberger** vid universitetet i Innsbruck haft en central roll ända sedan starten i januari 2016.

– Gällande handskrivna text märkte vi ganska snabbt att alla framsteg vi gjorde berodde på maskininlärning, säger Mühlberger. För att kunna lära maskinen behövs inlärningsdata som är dyrt att producera, för det innebär att en person sitter en viss tid och transkriberar, det vill säga skriver rent ett betydande antal dokument.

Då föddes idén att man kunde centralisera all inlärningsdata så att alla användare lagrar data på en central plattform i stället för att materialet finns utspritt i lokala mjukvaruprogram. Efter att EU-projektet avslutades i augusti i år har READ fortsatt i form av ett andelslag där användarna betalar en avgift som varierar utifrån hur mycket de förbinder sig att använda och därmed utveckla verktyget. SLS är medlem i det nygrundade andelslaget.

– Samtidigt var det viktigt för oss att alla användare fortfarande har full kontroll över datasekretessen och sitt eget material, säger Mühlberger. Vi distribuerar aldrig vidare enskilda användares data utan använder materialet bara för att träna upp maskinen.

Transkribusteamet har från början haft tre användargrupper i tankarna: arkiv och bibliotek, forskare och den stora allmänheten, där släktforskarna är en viktig kategori.

Verktyget har förbättrats märkbart sedan starten 2016, vilket också Maria Vainio-Kurtakko gläds över.

– När Günter Mühlberger gjorde vår första grundmodell för Edelfelts handskrivna brev i januari 2017

”Det här är ett stort kliv framåt för dem som tidigare fick tillbringa månader i olika arkiv för att komma vidare i sin forskning.”

hade vi en felmarginal på 25 procent, det vill säga var fjärde bokstav, berättar Vainio-Kurtakko. Nu har vi kommit ner till tre procent, vilket är väldigt fint.

– Ju fler brev som transkriberas, desto mer utvecklas algoritmen och felet blir färre.

Maskinen behöver hjälp

Men fortfarande blir Maria Vainio-Kurtakko ofta tvungen att hjälpa maskinen på rätt spår. Det gäller framför allt brev där Edelfelt flikat in en bisats mellan två rader. I sådana fall måste Vainio-Kurtakko helt manuellt strecka under och numrera om de rader som Transkribus redan har identifierat.

För en utomstående kan det te sig överraskande att den största utmaningen inte var att lära maskinen identifiera enskilda bokstäver, utan att definiera varje handskrivna rad.

– Vi kallar den här typen av maskininlärning Layout Segmentation, förmågan att analysera layouten på en handskrivna sida, säger Günter Mühlberger.

Lyckligtvis har brevskrivarna i allmänhet strävat efter att skriva så tydligt som möjligt, vilket under-

lättar maskininlärningen. Betydligt svårare kan det vara att tyda en persons helt privata anteckningar som ofta är slarvigt nedplittade och ibland på udda ställen i marginalen på pappret.

Utöver sitt arbete på SLS skriver Maria Vainio-Kurtakko även en dubbelbiografi över Albert Edelfelt och hans hustru **Ellan de la Chapelle**.

– Även i det arbetet har jag sparat massor med tid genom att utnyttja det material som transkriberats med hjälp av Transkribus, och därmed uppnått en hisnande arbetstakt.

– Ibland tänker jag på hur mycket snabbare jag kunde ha jobbat med min doktorsavhandling ifall Transkribus hade funnits på den tiden. Då fick jag leta i det fysiska arkivet varje gång jag ville kolla upp någon detalj.

Transkribus som gissningsredskap

Men de riktigt stora tidsinbesparingarna kommer förmodligen i framtiden när Transkribus utvecklas ännu mer och allt fler användare kan utnyttja programets sökreddskap som en slags gissningsfunktion för att snabbt gå igenom stora handskrivna textmassor med hjälp av redan existerande igenkänningsalgoritmer.

Man kunde exempelvis tänka sig att en forskare som inte har tid att utveckla en helt ny algoritm för att tyda en specifik brevskrivare bygger vidare på den algoritm som har utvecklats för att tyda Edelfelts specifika handstil.

I det fallet skulle felmarginalen förstås genast stiga betydligt från nuvarande tre procent, men det behöver inte vara ett oöverkomligt problem i fall syftet med sökningarna bara är att identifiera de enskilda brev man vill läsa närmare. I stället för att leta bland tusentals dokument kan man pröva sig fram med genomtänkta sökord för att snabbt hitta de dokument man vill fördjupa sig i.

Den sökbara fulltextversionen av SLS Edelfeltutgåva är under arbete, men redan nu kan man bekanta sig med Edelfeltmaterialet på edelfelt.sls.fi. ●

Forskaren Günter Mühlberger vid universitetet i Innsbruck jobbar med att utveckla verktyget för automatisk textigenkänning. Automatisk transkribering underlättar vardagen på bland annat universitet, arkiv och bibliotek. Foto: Elisabeth Kristmann.

Anne Bergmans (till vänster) och Carola Ekrens bok om finlandssvenska festseder kommer att spänna över ett brett spektrum av fester fram till dagens nya festinslag som halloween.

NU KOMMER BOKEN OM FINLANDSSVENSKA FESTER

Hur firar finlandssvenskar påsk, midsommar och jul? Hur ser bröllopen ut? Vem firar vi med under första maj? Den Stora finlandssvenska festboken samlar årets festdagar och livsfester inom två pärmar.

Text: Michaela von Kügelgen

ÖVER TRETTIO ÅR har traditionsvetarna **Anne Bergman** och **Carola Ekrem** samlat in material om festligheter i det svenskspråkiga Finland. Nu har båda redan gått i pension från SLS men i vår publiceras frukten av ett mångårigt arbete på arkivet – den *Stora finlandssvenska festboken*.

Egentligen var det lite av en slump att författarna började intressera sig för festseder och traditioner. Bergman kom till SLS arkiv 1976 och på åttiotalet föll festerna nästan i famnen på henne.

– Det fanns ingen som tog hand om journalisternas frågor gällande fester, så då hamnade det på mig.

För Ekrem handlade det om att hennes man inledde sin lärarbana samtidigt som hon klev in genom dörarna på SLS. Då insåg hon att det inte fanns något arkiverat om skolfester, så hon deltog i och observerade under festerna i skolan där hennes man jobbade.

Efter det har de finlandssvenska festligheterna hängt med under bägges tid på SLS.

– Det har funnits en beställning på en sådan här bok, så vi har varit angelägna om att samla in material, säger Ekrem.

Trots att hon och Bergman sitter på massvis med kunskap om fester har materialet inte samlats ihop till en så här stor helhet förrän nu.

– Vi har båda sysslat så mycket med det här temat så det är bra att det inte bara försvinner med oss, säger Bergman.

Svårt att begränsa innehåll

Ekrem och Bergman har tidigare gett ut boken *Fest och fritid* som handlade om bland annat skolfester, gaturally i Jakobstad och fastlagstraditioner, men den nya boken ska täcka in ett mycket bredare fält. Den kommer att bli både bildrik och tung – tanken är att få med så gott som alla festligheter, indelade i två större helheter.

Bergman har skrivit om de fester som infaller årligen, medan Ekrem har skrivit om livets högtider, såsom dop och bröllop, och dessutom om så kallade innovationsfester.

– Alltså alla hjärtans dag, halloween och andra nya festinslag, förklarar Ekrem.

I boken beskrivs festseder från 1800-talet fram till i dag, med vissa nedslag i tidigare århundraden. I SLS arkiv finns hundratals samlingar som innehåller uppteckningar om fester och högtider. Enligt författarna finns det hur mycket material som helst att tillgå. Bredden är enorm.

– Problemet med att skriva boken, trots att den blir över 500 sidor, har varit att kunna begränsa innehållet, säger Bergman.

Hon och Ekrem har också använt sig av bland annat tidningsarkiv som källor för att hitta nya aspekter. De berömmar Nationalbiblioteket som digitaliserat mängder av finländska tidningar, vilket gör det möjligt att bläddra och göra sökningar i dem trots att man inte sitter på ett arkiv eller bibliotek.

- Tidningsmaterialet gjorde att jag kunde få ett grepp om julmatens utveckling på ett sätt som ingen tidigare har fått, säger Bergman.

I dag tänker säkert de flesta att julmaten är en tradition som hållit i sig hur länge som helst, men det var faktiskt marthorna som lanserade idén om en gammaldags jul i Finland i början av 1900-talet. Tack vare arkiven har Ekrem och Bergman kunnat gå ner på detaljnivå.

- Det är alldeles nytt att memma bara associeras med påsken, tidigare var det en festrätt på våren som serverades med mjöd på första maj och Kristi himmelsfärd, säger Bergman.

Hon påminner också om att traditioner inte är något som automatiskt upprepas av sig själv.

- En tradition förändras hela tiden och mycket handlar om varje människas personliga val. Ska jag ta in julgranen? Går jag ut med studentmössan?

Fester är aldrig bra eller dåliga

Författarna är noga med att poängtera att de inte värderar festerna på något särskilt sätt. Under årens lopp har de bland annat fått frågor om till exempel gullnäsintagningarna borde läggas ner.

- Det har festats och firats så länge som människor har gått på två ben. Vi tar inte ställning, fester är aldrig

”En tradition förändras hela tiden och mycket handlar om varje människas personliga val. Ska jag ta in julgranen? Går jag ut med studentmössan?”

bra eller dåliga, sådana tankar rör sig inte i traditionsvetarhuvudet, säger Ekrem.

Båda är också noga med att påpeka att de finlands-svenska festerna inte är unika. De har inte fötts i ett vakuum, utan har fått influenser från både finska Finland, Sverige och flera andra länder.

Många av festerna ser alltså lika ut i finska och svenska Finland. De regionala skillnaderna är ofta större än skillnader mellan språkgrupperna. De gamlas dans är till exempel en tradition som kom från finska skolor i Nyland, men slog igenom i Österbotten först långt senare.

- Österbottniska bondbröllop var på ett sätt - man firade kanske sirligare i Nyland. Men i dag finns inte något som bygdens sed, alla skapar sin egen variant, säger Ekrem.

Otto och Edla Selenius bröllop i Oravais 1913.
Foto: Erik Hägglund. SLS/Erik Hägglunds samling.

”För hundra år sedan kunde det vara lika vilt och tokigt under till exempel penkis. Abiturienterna var inte så annorlunda då, det var unga människor i samma situation.”

Snapsvisor är något som lätt förknippas med finlandssvenskar, men Bergman påpekar att det inte är något allfinlandssvenskt fenomen. Finskspråkiga sjunger snapsvisor och en del finlandssvenskar sjunger inte alls – också här spelar det regionala in.

– En fest i Karelen ser inte lika ut som en fest bland finskspråkiga i Tölö i Helsingfors, konstaterar Bergman.

Festerna har alltid funnits

Slutprodukten av författarnas karriär på SLS är tänkt att bli ett uppslagsverk för alla som är nyfikna på finlandssvenska traditioner och fester – komplett med en lång litteraturförteckning för den som vill veta mer.

– Boken är skriven på ett sätt som alla kan ta till sig, säger Ekrem.

Bergman konstaterar att det knappast kommer att finnas någon som läser boken från pärm till pärm, utan den kommer säkert främst att användas som encyklopedi. Det lönar sig ändå att läsa hela boken.

– Allt hänger ihop. Till exempel allt om första maj står inte vid första maj, och festerna handlar mycket om samhällsklass, miljö och tid, säger Bergman.

Som läsare kan man också få en del aha-upplevelser. Till exempel är det många som kritiserar julen för att den har blivit så stressig och kommersiell och tror att den tidigare var en lugn helg.

– Men om man läser om julen i boken så inser man att det här inte alls stämmer, säger Bergman.

Överlag vill författarna bjuda in läsaren till den mångfald som festerna och sederna tillsammans bildar. Däremot kommer man inte att få veta exakt varifrån julskinkan härstammar – Bergman och Ekrem är inte intresserade av ett sådant tankesätt kring traditionernas ursprung.

– Vi har en historisk utveckling i boken, men vi ser på samtiden på samma sätt som på det förgångna, säger Bergman.

Tack vare det stora materialet får man ändå läsa om hur vissa festligheter har gått till tidigare och hur de har utvecklats. Många fester har firats länge och en fest i början av 1900-talet skiljer sig kanske i själva verket inte så mycket från dagens fester.

– För hundra år sedan kunde det vara lika vilt och tokigt under till exempel penkis. Abiturienterna var inte så annorlunda då, det var unga människor i samma situation. Som läsare kan man kanske bli lite förvånad och överraskad över det, säger Ekrem. ●

Första maj i Kajsaniemi i Helsingfors 1939. Foto: Georg von Wendt. SLS/Georg von Wendts fotografier.

Författaren Sally Salminen gjorde en spännande livsresa i både tid och rum - från Vårdö på Åland till en modernitet nere på kontinenten. Fotografiet är från omkring 1945. SLS/Sally Salminens arkiv.

Nytt ljus på Sally Salminen

*Författaren Sally Salminen skrev böcker ur barnets, kvinnans och arbetarens perspektiv men de flesta känner bara till succédebuten *Katrina*. I den nyutkomna biografen *Min ljusa stad* vill litteraturvetaren Ulrika Gustafsson ge en mer nyanserad och kompletterande bild av Salminens liv.*

Text: Michaela von Kügelgen

ÅR 1936 gjorde den åländska författaren **Sally Salminen** internationell succédebut med romanen *Katrina*, men det var bara början på vad som skulle bli en lång karriär.

– En av anledningarna till att jag tycker att boken behövs är att Sally Salminen i princip är bortglömd, säger litteraturvetaren **Ulrika Gustafsson** som har skrivit biografen *Min ljusa stad*.

Hon ställer sig kritisk till den allmänna bilden av Salminens karriär – alltså att hon levde resten av sitt liv i skuggan av sin succédebut.

– Det är inte sant att hon inte lyckades med något efter *Katrina*, men man kan inte debutera som okänt hembitråde två gånger. Det finns ett tankefel i att man måste överträffa något sådant.

Inför arbetet med biografen var Gustafsson nyfiken på vad som gömde sig bakom Salminens historia. Vad har blivit osagt?

– Jag vill nyansera och komplettera bilden av Sally Salminen och berätta om allt som hon gjorde. Vi lever återigen i en farlig tid med fascistiska strömningar och hon är ett samvete att bli påmind om.

Konstlös eller gudabenådad konstnär?

Författaren Sally Salminen föddes på Vårdö på Åland 1906 och dog 1976 i Köpenhamn. När Salminen var sju år gammal dog hennes far och lämnade modern med elva barn i fattigdom – en författarkarriär fanns inte på kartan.

I mars 1930 utvandrade Salminen till Amerika och jobbade som hembitråde. Det var också där hon bodde under det storstilade genombrottet med *Katrina*. Med debutromanen vann hon 1936 första pris i en nordisk romantävling och blev plötsligt en världskändis. Stora filmbolag visade intresse för berättelsen och Salminen blev intervjuad i flera amerikanska dagstidningar.

Under sin karriär skrev hon totalt sjutton böcker, rapporterade från vinterkriget och levde i Köpenhamn under Nazitysklands ockupation av Danmark, där hon och hennes man, den danske konstnären **Johannes Dührkop**, räddade en judisk pojke.

– Redan att berätta om hennes liv är jättehäftigt, men i samma veva började jag läsa på om författarskapet och framför allt läste jag Salminens egna böcker för att kunna säga vad jag ser i dem.

**”Man har baserat berättelsen på de finlands-
svenska manliga kritikernas åsikter från
1940-talet. De hade helt andra värderingar
än de vi har i dag.”**

Utöver det gjorde Gustafsson en djupdykning i dagböcker, manuskript, korrespondens, intervjuer och fotografier för att få reda på mer om Salminen. Stora delar av arkivmaterialet finns bevarat på SLS. Hon har också plöjt igenom hundratals finlandssvenska, svenska och danska recensioner.

– Salminen har kallats allt från konstlös till guda-benådad konstnär.

Den ilsknaste kritiken mest långlivad

Fastän Salminen levde största delen av sitt författarliv i Danmark och också fick danska stipendier och priser är det främst de kritiska finlandssvenska recensenterna som har fått beskriva hennes karriär. Det fanns en del samtida finlandssvenska kritiker som lyfte Salminen, men Gustafsson anser ändå att den rådande bilden av Salminens karriär har varit förenklad.

– Man har baserat berättelsen på de finlandssvenska manliga kritikernas åsikter från 1940-talet. De hade helt andra värderingar än de vi har i dag.

Salminen fick bland annat kritik för att hon inte ens kunde skriva ordentlig svenska eftersom hon bott så länge i Danmark.

– Det är en rutinsyssla för förlag och redaktörer att hjälpa författare med språkliga brister, så det är okritiskt traderad gammal kritik. Den ilsknaste kritiken som hon fick har hörts längst.

Under 1940-talet pågick en diskussion om folksmak kontra finlitteratur och enligt Gustafsson var konst-kännare och kritiker upprörda över att folk läste dålig litteratur – bland annat Salminens romaner. Då rådde en förkärlek för modernismen, framför allt i Svensk-finland, och Salminen skrev realistiska böcker.

– Det skrevs debattartiklar om att Salminens böcker var ”knappst godtagbara” och att man ”borde ha stoppat henne för länge sedan”.

Talade för ett matriarkat

I sin andra bok *Den långa våren*, som utkom 1939, skrev Salminen om kvinnlig sexualitet. Ämnet var tabubelagt, men Salminen ville skriva om den orättvisan som fanns när en ogift kvinna blev gravid – kvinnan stod med skammen medan mannen slapp undan.

Enligt Gustafsson använde Salminen sin framgång till att skriva om frågor som var angelägna för henne själv.

– Hon skrev inte för att tilltala en bred läsekrets.

Sally Salminen jobbade hårt för att vidga utrymmet för kvinnan och ifrågasatte i sina texter samtiden och dess värderingar. I novellen ”Trollet”, som handlar om en svensk kvinna som tar hand om ett finskt krigsbarn, skrev hon om krig ur ett kvinnligt perspektiv.

Salminen var en feministisk debattör som talade för ett matriarkat. I hennes idealvärld fick männen vara kvar, men de fick bara göra det de var bra på – alltså inte bestämma.

– Hon talade om det som en utopi värd att pröva. Jag hade inte fattat att hon var så vass och radikal, säger Gustafsson.

Samtidigt kunde Salminen inte leva upp till de förväntningar som fanns på kvinnor, alltså att vara en god hustru och mor, så det var inte enkelt för henne att vara författare på heltid.

– För henne var författarrollen manlig och hon skapade sig ett manligt alter ego med de självbiografiska romanerna om Lars Laurila.

Det är framför allt det som Salminen gjorde för kvinnor som har fascinerat biografiförfattaren.

– Sally Salminen var en feministisk föregångare på hemmaplan. Den här boken är ett slags systerskapsprojekt, säger Ulrika Gustafsson. ●

Enligt Ulrika Gustafsson var Sally Salminen en utpräglad individualist, men hon underströk individens sociala ansvar. Hon var en modern människa men inte egoistisk. Foto: Cata Portin.

Helena Hegardt du Rées

Fascinationen för det finlandssvenska

”**MENFÖRE** och mössöron – kan du finlandssvenska ord?” Så löd rubriken till ett språktest i Dagens Nyheter i våras, där läsaren kunde pröva sin finlandssvenska i en poängjakt. För ytterligare en tid sedan ägnades ett språkprogram i P1 i Sveriges Radio åt finlandssvenskan, som definierades som vår mest gåtfulla dialekt. Denna gång handlade det om ord som stöpsel och skumvin, och om hur rikssvenskan låtit om inte Sverige och Finland skiljts åt.

Det svenska intresset för finlandssvenskan omfattar också litteraturen. Radioprogram, bloggar och artiklar vittnar om en yrvaken nyfikenhet för dess bokvärld. Både Henry Parlands *Dikter* och Fredrik Hertzbergs *”Mitt språk är ej i orden” – Gunnar Björklings liv och verk* har recenserats och uppmärksammats i medier samt återfanns då de var nytukomna under lång tid på Litteraturtoppen, som varje vecka väljer ut 40 nytukomna titlar presenterade som Sveriges bästa litteratur.

Som förläggare möter jag bokhandlare, skribenter och bibliotekarier och finner ständigt nya trådar av intresse att nysta i. Nyutgivningen av de finlandssvenska modernisterna både gynnar och gynnas säkert av ett växande intresse för lyriken i stort. Böckerna exponeras i bokhandelskedjorna och på paradplats i skyltfönstren i boklådorna på Stureplan, Götgatan och Birger Jarlsgatan – viloplats där jäktade stockholmare tar sig tid att stå och drömma en stund. Och det är ett faktum att när det är allt svårare att sälja böcker behåller bokhandlarna dem längre än vanligt i sortimentet.

Den finlandssvenska litteraturen har en läsekrets i Sverige, men också en krets av lyssnare. Litteraturaftnar i bokhandlar och på bibliotek lockar en engagerad publik som nu även fått tillfälle att njuta av Johan Fagerudds diktuppläsning på sjungande finlandssvenska så att tankarna går till Stina Ekblad på 1980-talets poesiscener.

Svenskt kvinnobiografiskt lexikons dokumentation omfattar tusen kvinnor och ska fördubblas. Bara i denna begränsade databas finns otaliga kvinnor vars skissade porträtt är värda att fördjupa. Det gäller givetvis även den finlandssvenska historien. Edith Södergran har givit många ungdomar det första mötet med poesin och Helene Schjerfbeck har under de senaste decennierna ägnats passionerad uppmärksamhet i bokform, i utställningar och på auktionsverk. Nu fascinerar Hanna-Reetta Schrecks bok om Ellen Thesleff och Ulrika Gustafsson ger Sally Salminen återupprättelse. De är uppskattade pusselbitar i 1900-talets kvinnohistoria och under höstens upptakt har flera samtal på de svenska litterära arenorna givit dem en ny publik.

Den här typen av bok har ett långt liv. Den vill man spara, återkomma till, ge bort och en dag kanske den går i arv till en ny generation. Denna utgivning når läsare på båda sidor av Bottniska viken och förenar över geografins gränser. ●

”Det svenska intresset för finlandssvenskan omfattar också litteraturen. Radioprogram, bloggar och artiklar vittnar om en yrvaken nyfikenhet för dess bokvärld.”

Helena Hegardt du Rées är förläggare vid det svenska förlaget Appell, som bland annat ger ut finlandssvensk facklitteratur i samarbete med SLS. Foto: Cata Portin.

Christine Schildt på den grekiska ön Skopelos i början av 1950-talet. Foto: Göran Schildt. SLS/Göran Schildts arkiv.

Ett arkiv med saltstänk

Kulturhistorikern Henrik Knif har tillbringat en stor del av sin forskargärning på olika arkiv, och har med åren alltmer lärt sig uppskatta kommunikationen med arkivpersonalen. Den är särskilt viktig då han nu tar sig an medelhavsseglaren Göran Schildts jättelika arkiv.

Text: Petk Henrichson

”Göran Schildt utvecklades också till en både skicklig och ambitiös fotograf, vilket framkommer när man studerar de tusentals negativerna i SLS arkiv.”

HENRIK KNIF har intresserat sig för den biografiska genren ända sedan han var huvudredaktör för uppslagsverket *Biografiskt lexikon för Finland*. Därför föll det sig naturligt för honom att skriva en biografi över författaren och konsthistorikern **Göran Schildt**. Biografen ges ut på både svenska och finska av Gummerus i vår.

– I likhet med Schildt har jag alltid fascinerats av medelhavskulturen och segling, säger Henrik Knif. Det fanns en tid i min ungdom då jag väldigt frekvent besökte olika antikvariat för att lägga beslag på böcker om medelhavskulturen som jag sedan slukade.

– Medelhavsporr kallar jag ibland min böjelse, skämtar Knif. Jag har en speciell svaghet för den italienska kulturen.

Den riktigt stora wow-upplevelsen kom redan i ungdomen då Henrik Knif interrailade i Sydeuropa, och märkte att det fanns överraskande många finlandssvenskar bland de författare som redan under självständighetstidens första decennier skrev om Medelhavets kulturhistoria.

– Förmodligen sökte många intellektuella då efter ett större andligt hem, eftersom Finland efter självständigheten började kännas för litet.

De senaste månaderna har Henrik Knif fått sitt lystmäte tillgodosett i SLS arkiv på Riddaregatan i Helsingfors, där han bland annat gått igenom en stor del av Göran Schildts anteckningar, brev och framför allt fotografier från otaliga resor kring Medelhavet.

Personlig betjäning

En betydande del av fotografierna består av cirka 14 000 negativ som man alltså behöver ett ljusbord för att studera närmare.

– Här i forskarsalen på SLS finns allt jag behöver för att komma vidare, säger Knif. Men det jag speciellt uppskattar är att jag här kan samtala med arkivpersonalen på ett sätt som knappast vore möjligt exempelvis på ett universitetsarkiv där personalen bara lägger fram det material man som forskare beställt.

Henrik Knif har en lång erfarenhet av olika arkiv, både i Finland och utomlands. När han för några år sedan skrev en biografi över bildhuggaren **Erik Cainberg** (1771–1816) fick han vara tacksam över varje liten papperslapp han lyckades hitta i arkiven. Men gällande Göran Schildt är problemet snarare det motsatta: arkivmaterialet är helt enkelt överväldigande stort.

– Göran Schildt har sparat det mesta sedan han var sju år gammal, berättar Henrik Knif. Han influerades väldigt starkt av sin far **Runar Schildt** som begick

Henrik Knif undersöker negativ ur Göran Schildts arkiv i SLS forskarsal i Helsingfors. Han är tacksam över att han har möjlighet att prata med arkivpersonalen på SLS på ett helt annat sätt än vad som är möjligt på till exempel universitetsarkiv.

Vännen Roberto Sambonet och Göran Schildt fiskar.
Fotograf okänd. SLS/Göran Schildts arkiv

GÖRAN SCHILDT'S ARKIV

Göran Schildt (1917–2009) var konsthistoriker och författare. Han är mest känd för sina reseskildringar av seglatser med segelbåten "Daphne", som han seglade bland annat i Medelhavet och längs Nilen.

Göran Schildts arkiv donerades till SLS år 2000. Det omfattar i sin helhet cirka fem hyllmeter och 12 000 fotografier, många tagna av Schildt själv.

SLS erbjuder forskare och allmänheten möjlighet att forska i arkivmaterial i två forskarsalar, den ena på Riddaregatan 5 i Helsingfors och den andra på Handelsplanaden 23 i Vasa. På båda adresserna erbjuds hjälp av en arkivarie.

självmod. Men hans omfattande bibliotek som kom att spela en stor roll för Göran som barn. Redan som ung hade han läst ovanligt mycket vuxenlitteratur.

– Han kom tidigt att imitera sin far både gällande läsande, skrivande och bildning överlag.

Göran Schildt utvecklades också till en både skicklig och ambitiös fotograf, vilket framkommer när man studerar de tusentals negativerna i SLS arkiv. Alla fotografier är numrerade, men av naturliga skäl finns det inga långa beskrivningar av varje enskilt negativ. Ändå har Henrik Knif haft nytta av att utforska exempelvis fotografier från olika resor.

– Även om det inte står så mycket om de enskilda fotografierna kan jag bara genom att studera dem dra vissa slutsatser. Om en viss bild är från någon grekisk ö eller från en resa till Marocko kan jag exempelvis iakttä vem annan som var med på samma resa.

Dessutom kan arkivpersonalen bidra med nyttiga tips om både fotografierna och de efterlämnade breven.

– Ytterligare en fördel med arkivpersonalen här är att man ofta får möjlighet att samtala med just den person som ursprungligen sorterat och organiserat arkivmaterialet, säger Henrik Knif.

– Då kan man bli uppmärksam på material som man själv inte ens kommit att tänka på. Det är en stor fördel att arkivpersonalen vet vad man som forskare håller på med.

Brännvin med Diktonius, seglatser med Aalto

Under de långa arkivsessionerna har Henrik Knif också upptäckt tidigare okända sidor av Göran Schildt.

– Det slog mig i något skede hur stort stöd Göran Schildt fick under sin karriär av flera äldre kvinnor, bland dem författaren **Ulla Bjerne** som i Lovisa introducerade Schildt för **Elmer Diktonius**.

– Diktonius och Schildt kom från helt olika världar, tillägger Knif. Schildt var lågadlig, även om han aldrig framhöll det på något vis, medan proletären Diktonius med tiden slog sig ner på den finska landsbygden i Nurmijärvi. På besök där bjöds Schildt på bastu, ärtsoppa med rova och en hela brännvin.

I sin biografi över Göran Schildt försöker Henrik Knif lyfta fram även de tidigare faserna i Schildts liv, som inte är lika kända som den senare perioden med segelbåten "Daphne" och samarbetet med **Alvar Aalto**, vars biografi han senare skrev.

– Schildt förhöll sig ursprungligen en aning reserverat till Aalto som person. Men efter att ha sökt upp Aalto i sällskap med sin Milanovän, formgivaren **Roberto Sambonet**, utvecklades en närmare vänskap kring det italienska, en fascination som förenade Schildt och Aalto. Vänskapen förstärktes då Aalto kort därpå klev ombord på "Daphne" under Schildts färd upp för Nilen.

– Aalto sög i sig mycket av de kulturhistoriska resonemang Schildt framförde under de många mötena, berättar Henrik Knif.

Göran Schildt kom småningom också att sätta ord på Aaltos många arkitektoniska projekt, och författade flera förklarande texter till olika utgåvor om Aaltos arkitektur. Den beläste konsthistorikern Schildt hade en förmåga att placera in Aaltos konst i ett större kulturhistoriskt sammanhang, vilket Aalto uppskattade. ●

Villa Kolkis på den grekiska ön Leros, bilden är troligtvis tagen i slutet av 1960-talet. Foto: Göran Schildt. SLS/Göran Schildts arkiv.

Skillnader i hälsa är en språk- och klassfråga

Ett mångvetenskapligt forskningsprojekt undersöker med hjälp av registerdata hur språkgrupper skiljer sig åt vad gäller hälsa. Starka familjeband leder till att finlandssvenskar blir mer påverkade av sin partners sjukdom, men överlag mår finlandssvenskarna bättre.

Text: Michaela von Kügelgen

VARFÖR TENDERAR finlandssvenskar att vara friskare än finskspråkiga och vad beror det på? Den frågan vill forskarna i det SLS-finansierade forskningsprojektet *Marginaliserade eller privilegierade. Språkgruppsskillnader i hälsa och ohälsa i Finland* ta reda på.

Fastän resultaten visar att det finns tydliga hälsoskillnader mellan språkgrupperna handlar det i stor utsträckning om mycket mer än språket.

– De stora skillnaderna mellan språkgrupperna ligger i mer marginaliserade grupper, berättar projektledaren **Jan Saarela**.

De som har det bra ställt mår alltså ungefär lika bra oberoende av vad de pratar för modersmål. Däremot visar resultaten att det finns en del skillnader i språkgrupperna bland dem som inte har det så bra.

– Det verkar finnas en skillnad i hur familjen fungerar i de olika språkgrupperna, förklarar Saarela.

Familjebanden kan påverka hur man reagerar ifall ens partner blir sjuk. En central aspekt är att man i svenskspråkiga familjer är närmare varandra både mentalt och fysiskt. Enligt Saarela kan det delvis bero på att svenskspråkiga ofta inte flyttar så långt från sin födelseort och familj.

– Men det är besvärligt att säga vad som är kausala samband. Det handlar om samspelet mellan olika faktorer.

Enligt Saarela kan man ändå teoretiskt förvänta sig att det finns starkare familjeband i svenskspråkiga familjer.

– Forskningsresultaten tyder på att svenskspråkiga reagerar starkare på partners sjukdom i viss mån, men det är inte enormt stora skillnader. Det betyder inte att svenskspråkiga överlag är sjukare, utan det handlar om att förstå hur partners sjukdom påverkar din egen hälsa, menar Saarela.

Foto: Shutterstock.com/lorifart

”När vi gjorde en avgränsning i data och analys och testade en grupp som har jobb, är gifta, har bra utbildning och höga inkomster, hittade vi inga skillnader mellan språkgrupperna.”

Skillnader i risk för sjukdagpenning

Sammanlagt har ett tiotal forskare varit med i projektet som inleddes 2016. Målet är att täcka in flera perspektiv med registerdata som utgångspunkt.

Användningen av registerdata innebär att man inte kommer åt all information som kunde vara intressant, men å andra sidan är den information man har tillgång till pålitlig. Därför finns det, enligt Jan Saarela, många fördelar med registerdata.

Om man till exempel vill forska närmare i sjukskrivningar vet man att det datamaterial man har tillgång till baserar sig på sjukskrivningar gjorda av en läkare, inte på människors självupplevda bedömningar.

Kaarina Reini, en av forskarna i projektet, har utnyttjat registerdata för att forska i skillnader i sjukdagpenning mellan språkgrupperna. Resultaten gällande sjukdagpenningen, som alltså utbetalas efter tio dagars sjukskrivning, visar en tydlig skillnad beroende på vilket språk personerna pratar – speciellt när det gäller män.

– Svenskspråkiga män löper ungefär trettio procent lägre risk att få sjukdagpenning än finskspråkiga män. För kvinnor är skillnaden betydligt mindre, tio till femton procent.

Arbetslöshet vanligare bland finskspråkiga män

En närmare granskning visar att skillnaderna delvis är en klassfråga.

– När vi gjorde en avgränsning i data och analys och testade en grupp som har jobb, är gifta, har bra utbildning och höga inkomster, hittade vi inga skillnader mellan språkgrupperna.

Enligt Reini är det svårt att veta vad det beror på eftersom registerdata inte berättar något om människors hälsobeteende, utan ger information om exempelvis utbildning, inkomster, familjesituation och boendeort.

– Vi vet till exempel inte hurdana levnadsvanor de har, säger Reini.

Reini har också forskat i hur många som återvänder till arbetet efter att de lyft sjukdagpenning.

– Där såg vi återigen större skillnader mellan män än kvinnor. Arbetslöshet var vanligare bland finskspråkiga män än bland svenskspråkiga. Det kan vara en indikator på att det är svårare för finskspråkiga att gå tillbaka till arbete efter en sjukledighet.

Enligt Reini finns det ändå inga skillnader mellan språkgrupperna när det gäller hur sjukpensionssystemet fungerar.

– Det fungerar på samma sätt i båda språkgrupperna – vilket är bra. Det tyder på att det inte finns diskriminering inom systemet.

Registerdata är en pålitlig källa

En annan fördel med registerdata är att det också går att forska i svåra frågor på ett nytt sätt. Resultaten är pålitligare och att bedriva själva forskningen är avsevärt mycket kostnadseffektivare än en undersökning med enkäter och intervjuer.

– Via enkäter kan det vara svårare att få jättebra data, eftersom vissa människor kanske inte alls svarar på enkäterna. Men via registerdata kan man få fram intressanta saker om man har en bra idé eller vet vad man vill leta efter, förklarar Reini.

Forskarna har nyligen fått tillgång till ny registerdata om sjukdagpenning från Folkpensionsanstalten. Via den nya informationen kan forskarna ta del av diagnoserna för sjukledighetsperioderna.

– Det gör mycket för analyserna, eftersom vi nu kan titta på skillnader mellan olika diagnoser och språkgrupper, säger Reini.

Hon vill bland annat ta reda på om det finns skillnader i psykiska sjukdomar mellan språkgrupperna.

– Vi vet från tidigare sjukhusbaserad data att svenskspråkiga män har något som skyddar dem mot allvarliga psykiska sjukdomar jämfört med finskspråkiga män, men annars har det inte gjorts så mycket forskning kring det, säger Reini.

Vill veta mer om tvåspråkiga

Det av Jan Saarela ledda forskningsprojektet är nu på slutrakan, men det här är en tematik och metod han har jobbat med redan länge. Med några månaders arbete kvar är han nöjd över forskningen som helhet och allt som hänt i samband med den.

– En väldigt positiv sak är att vi har fått spetsforskningsstatus vid Åbo Akademi och att vi nu har tillgång till data över hela Finlands befolkning, säger Saarela.

Forskarna i gruppen kan nu genom en distansanslutning logga in på Statistikcentralens Fiona-system och använda material via deras servrar.

I framtiden vill Saarela försöka analysera personer med tvåspråkig bakgrund, eftersom de utgör en stor grupp inom Svenskfinland.

– Orsaken till att vi kan göra det är att vi nu har generationsöverskridande data. Vi kan länka barn till föräldrar och mor- och farföräldrar, och göra sådant som ingen gjort tidigare.

Tidigare har man inte kunnat plocka ut tvåspråkiga och forska specifikt om dem, eftersom det inte har gått att länka ihop data på samma sätt som nu.

– Den grundläggande frågan är att förstå var personer med tvåspråkig bakgrund positionerar sig jämfört med enspråkigt finsk- eller svenskspråkiga, förklarar han.

Saarela vill ändå inte i det här skedet gå in på vilka politiska åtgärder som forskningsresultaten skulle kräva.

– Men det är ofrånkomligt att lösningar för svenskspråkiga dimensioneras enligt vad vi har för befolkning. Det bör vara otroligt viktigt för Finland som tvåspråkigt land att fundera över exakt vilka lösningar som kommer att finnas. ●

Projektets slutseminarium ordnas den 9 januari på SLS (Riddaregatan 5) i Helsingfors. Seminariet är öppet för alla.

Jan Saarela är projektledare för det mångvetenskapliga projektet *Marginaliserade eller privilegierade*, där forskarna genom sina resultat vill ge beslutsfattare och andra som jobbar med hälsofrågor redskap att förebygga hälsorisker och skapa sociala resurser för olika grupper i samhället.

FINLANDSSVENSKA ARBETARE OROADE SIG ÖVER FÖRFINSKNING EFTER KRIGET

Många arbetare på de traditionellt svenskspråkiga bruksorterna var kritiska till den finska inflyttningen under efterkrigstiden. Historikern Matias Kaihovirta vill lyfta fram de svenskspråkiga arbetarnas erfarenheter av klass och etnicitet i vardagen.

Text: Nina Edgren-Henrichson

MATIAS KAIHOVIRTA fick nys om en intressant dagbok när han arbetade med sin avhandling, men den var inlåst i ett kassaskåp i Fiskars och sekretessbelagd fram till 2015. Han disputerade innan dagboken blev tillgänglig, men tanken på den lämnade honom inte.

– Jag ville ta en titt på den för att se vad som kunde finnas i den. Och det visade sig att den var en riktig skatt. Man stöter inte i första hand på en arbetares dagbok, särskilt inte en svenskspråkig.

Med hjälp av dagboken och brev från arbetare till Finlands svenska arbetarförbund (FSA), den svenska distriktsorganisationen inom Socialdemokratiska partiet, undersöker Matias Kaihovirta nu hur finlandssvenska arbetare upplevde samhällsomvälvningarna efter andra världskriget. En av de stora frågorna för dem var den finska inflyttningen till de traditionellt svenskspråkiga bruksorterna.

Dagboken är skriven av arbetaren **Alfons Flemmich** (1907–1990) vid Åminnefors bruk i Pojo i Västnyland, och han hörde till dem som var kritiska till den finskspråkiga inflyttningen till orten.

Förväntningar på "herrarna"

– Flemmich och många andra finlandssvenskar som sympatiserade med väns-

tern upplevde att det var en stor orättvisa att ortens svenskspråkiga unga arbetare inte fick arbete. I stället anställde bruken finskspråkiga män utifrån till de lågavlönade jobben. De unga ortsborna tvingades då antingen emigrera eller gå arbetslösa. Flemmich hade själv erfarenheter av att inte bli anställd efter kriget, i stället anlätade man någon utifrån.

Kaihovirta noterade redan i sin avhandling, som handlade om arbetarnas liv på Billnäs bruk under decennierna kring sekelskiftet 1900, att de svenskspråkiga arbetarna förväntade sig att de svenskspråkiga "herrarna" tog ansvar för de sina. Samma förväntning eller krav ser han också i materialet från efterkrigstiden.

– Arbetarna reciterade Svenska folkpartiets retorik om att "vi" ska bereda arbete och plats för den svenskspråkiga folkstammen, och sedan undrade man varför herrarna inte levde upp till sina ord.

Klagobrev till arbetarrörelsen

Kaihovirta konstaterar att uppfattningen om att brukspatronerna hade en paternalistisk skyldighet att ta hand om sina anställda levde starkt kvar bland finlandssvenska arbetare under efterkrigstiden. Men det var inte bara bruksledningen som

arbetarna hade förväntningar på, utan också på FSA, som fick ta emot mängder av brev från sina medlemmar.

– Det framgår starkt av Flemmichs dagbok, men också av breven, att man ställer krav också på "herrarna" i arbetarrörelsen, att de måste göra någonting så att inte de svenskspråkiga arbetarna helt och hållet försvinner eller dör ut.

– Folk var upprörda över sådant som de upplevde som orättvisor. Som jag tolkar det var deras erfarenheter lite annorlunda än de finskspråkiga arbetarnas. Här kommer etniciteten in ganska starkt, och hur den går ihop med deras erfarenheter av klass.

Matias Kaihovirta har för närvarande en tvåårig befattning som SLS-forskare, en relativt ny typ av finansiering för forskare som nyligen har disputerat. Kaihovirta disputerade vid Åbo Akademi 2015 och har nu tack vare SLS-forskarbefattningen möjlighet att forska vid Helsingfors universitet 2019–2020. Där är han knuten till ämnet politisk historia vid Statsvetenskapliga fakulteten. ●

Läs en längre version av intervjun med Matias Kaihovirta på SLS-bloggen: sfs.fi/blogg.

SLS-forskaren Matias Kaihvirta undersöker hur finlands-svenska arbetare upplevde samhällsförändringarna efter andra världskriget. Arbetarnas brev visar hur uppfattningar kring klass och språk vävdes samman på de traditionellt svenskspråkiga bruksorterna.

A man with glasses and a goatee, wearing a dark jacket and jeans, sits in a blue theater seat. He is surrounded by many other empty blue seats in a theater. The background shows the theater's interior with wood-paneled walls and stage lights.

"Det är svårt att ge avkall på ambitionen, årshögtiden är ett ställningstagande varje gång."

Den konstnärliga ledaren Jan Söderblom i salongen på Savoyteatern i Helsingfors. Här kommer SLS årshögtid att hållas den 5 februari 2020.

En fest som höjer ribban

SLS årshögtid ska hålla fast vid traditionerna, men samtidigt bjuda publiken på något nytt varje år. Tanken är att årshögtiden ska generera fler frågor än svar, säger den konstnärliga ledaren Jan Söderblom.

Text: Michaela von Kügelgen

SLS ÅRSHÖGTID ordnas årligen den 5 februari, vanligtvis i Helsingfors universitets solennitetssal, men 2020 firas den på Savoyteatern på grund av renoveringsarbeten på universitetet. Enligt den konstnärliga ledaren **Jan Söderblom** har högtiden fått mycket innehållsmässigt spelrum, men samtidigt har också förväntningarna på programmet stigit.

– Det är svårt att ge avkall på ambitionen, årshögtiden är ett ställningstagande varje gång. Min uppgift blir att samla råmaterial ur tiden, ur diskussioner och mina egna aningar och forma det till en programhelhet – ett destillat.

I februari får publiken märka att programmet har en stark anknytning till Savoy och tidsperioden då huset byggdes – alltså 1920- och 1930-talens Finland.

– Vad har den tiden att berätta om vår egen tid? Jag funderar också på hur vi kan få programmet att spegla SLS aktuella utgivning och andra projekt som är på gång.

Som konstnärlig ledare har Söderblom huvudansvaret, men han poängterar att en stor del av arbetet kring planeringen sker i samarbete med festkommittén.

– Det är väldigt tacksamt att hela tiden ha ett bollplank för idéerna jag får. Det ger också en viss trygghet – mina idéer skenar inte iväg.

Musiken i dialog

Som kapellmästare och violinist hoppas Jan Söderblom så klart att publiken på årshögtiden lägger extra mycket märke till musiken.

– Men jag anser också att min uppgift är att se till att musiken upplevs i en dialog med resten av programmet.

För honom är de praktiska aspekterna av planeringen inget nytt efter att han planerat flera festivaler och konsertprogram. Han jämför det med att bjuda gäster på middag.

– Du går till butiken, steker fisken och bjuder på den, det är inte konstigare än så. Men det är alltid roligt att se ett recept födas. Här finns vissa givna element som inte påminner om andra recept jag haft att göra med, säger Söderblom.

Årshögtiden 2020 blir Söderbloms andra som konstnärlig ledare.

– Så här finns ingen rutin att tala om. För mig är det spännande att jag får röra mig i en akademisk värld som inte är min

egen. Utmaningen är att lyckas känna av vad som behövs i år.

Vill väcka frågor hos publiken

För Jan Söderblom är det viktigt att hålla fast vid årshögtidens traditioner samtidigt som han vill sätta sin egen prägel på festligheterna.

– Jag tycker att det är beundransvärt och värdefullt att litteratursällskapet vill att den här festen ska ha en så kreativ dimension.

Söderblom vill lyfta fram vinklingar och frågor som kan fungera som startskott för efterföljande diskussioner.

– Som alla konstverk så kan ett konsertprogram bli ett helhetskonstverk där publiken får uppleva överraskningar. Mitt första syfte är inte att överraska eller chockera, men i ett levande program ska det finnas en del överraskningsmoment och oväntade kopplingar. Det ska finnas frågor, men inte så många svar. ●

SLS årshögtid firas 5.2.2020 kl. 18 på Savoyteatern i Helsingfors. På programmet står bland annat utdelning av litterära priser, bland dem SLS stora pris, Karl Emil Tollanders pris.

Festalet hålls av Claes Ahlund, professor i litteraturvetenskap.

Bland de uppträdande kan nämnas bland annat Orkestern Dallapé och sångerskan Maria Ylipää.

WIKIPEDIA

ETT EFFEKTIVT SKYLTFÖNSTER FÖR VÅRT KULTURARV

När SLS satsar stort på att synliggöra det svenska i Finland på webben, har Wikipedia visat sig vara ett slagkraftigt redskap.

Text: Peik Henrihson

DEN FINLANDSSVENSKA FOLKMUSIKEN är ett konkret exempel på ett ämne som det saknats fördjupat material om på webben. Arkivarie **Isabella Häger-Björkgren** på SLS/Finlands svenska folkmusikinstitut i Vasa hör till dem som vill rätta till den bristen.

- Redan när jag jobbade som musiklärare märkte jag att det fanns ett stort tomrum på webben gällande vår rika folkmusik.

Nu uppdaterar Häger-Björkgren tillsammans med kollegan **Pia Lindholm** Wikipediamaterialet om folkmusik, både med texter om den instrumentala folkmusiken och om den lokala folkliga visan.

- Materialet är värdefullt, för när man tidigare gjorde sökningar på webben gällande våra finlandssvenska kulturtraditioner, landade man lätt på sidor som mest handlade om den rikssvenska kulturen, säger **Johan Pyy**, enhetschef för kundbetjäning och publikarbete på SLS arkiv.

- Här erbjuder Wikipedia ett viktigt skyltfönster för en språkminoritet, och därför blir nästa steg att översätta en del av materialet till finska.

När Isabella Häger-Björkgren jobbar med Wikipediasidorna försöker hon ständigt tänka på användarna.

- En typisk användare kan vara en finlandssvensk skolelev, och då blir det viktigt att artiklarna inte är för långa.

Högre status

Wikipedia grundades 2001 men under de första åren ansågs nät-tjänsten inte vara en tillräckligt trovärdig källa för exempelvis skolarbeten.

- Sedan dess har Wikipedia fått betydligt högre status, säger Häger-Björkgren.

De inom SLS som nu jobbar med att synliggöra den finlandssvenska kulturen på webben konfronteras samtidigt med det faktum att ingen organisation kan ha monopol på det som skrivs på Wikipedia.

- I själva verket är vi bara glada om andra organisationer eller enskilda individer vill jobba vidare på de artiklar vi skapat i Wikipedia, säger Johan Pyy.

- Vår fördel är ändå att vi på SLS ofta har tillgång till det ursprungliga källmaterialet, och utan källor är ju Wikipedia ganska värdelöst. Dessutom är det lätt för oss att skapa länkar exempelvis till söktjänsten sls.finna.fi, där vi redan har ett digert kulturhistoriskt material.

I Svenska litteratursällskapets material på Finna hittar man bland annat 2 000 bilder från Svenska Teaterns historia.

Det är bilder som vem som helst kan ladda ner och använda för olika behov. Genom att skapa en länk till bildmaterialet från Wikipediasidan om Svenska Teatern når bilderna allt fler användare. ●

Foto: Gösta Widbom, SLS/Brages spelmanstävlingar.

Har du fotografier eller filmer med folkdans?

Nu sätter SLS arkiv och SLS/Finlands svenska folkmusikinstitut fokus på folkdansen genom en insamling av fotografier och filmer med anknytning till folkdans.

Insamlingen ger oss tillfälle att uppmärksamma Kim Hahnsson som dokumenterade folkdans i över tre decennier i slutet av 1900-talet. Han är arkivets största donator av folkdansfilmer och 2020 har det gått hundra år sedan han föddes. Samtidigt är det också hundra år sedan den första Nordiska folkdanssamlingen ordnades och Stockholms folkdansföreningars centralkommitté bjöd enskilda folkdansgrupper från Finland, Norge och Danmark till en gemensam folkdanskongress 1920.

Utöver Kim Hahnssons donation finns sedan tidigare också andra samlingar med folkdansbilder och -filmer i SLS arkiv. De flesta av dem är donationer som gjorts av både privatpersoner och av amatör- och proffsfotografer och -filmare. Nu vill vi komplettera samlingarna.

Har du negativ, diabilder, framkallade foton, fotoalbum, filmer, videor eller digitala foton och filmer som du vill donera till arkivet? Vi tar emot både äldre och nyare bilder och filmer. Vi är intresserade av dokumentation från alla tänkbara folkdanssammanhang, från små lokala fester, från de större folkdansevenemangen, från vardagens övningar och från de stora festerna.

Donerade bilder och filmer införs i SLS arkiv och får användas av forskare och andra intresserade. Bilderna och filmerna får spridning via SLS egna kanaler och genom våra arkivkunders verksamhet och ger på så sätt synlighet åt folkdansrörelsen och den folkliga dansen.

Vid en eventuell donation ber vi också om information om materialet. Om du vet när, var, i vilket sammanhang och av vem fotografierna eller filmerna tagits är det bra om du kan anteckna uppgifterna, gärna också vilka personer som syns på bilderna och i filmerna. Informationen om bilderna och filmerna gör att de lättare hittas och kan komma till nytta. När du berättar om materialet medverkar du samtidigt till att skriva folkdansrörelsens historia.

Om du inte vill avstå från dina fotografier eller filmer kan vi låna in dem för digitalisering. Då behåller vi de digitala kopiorna och du får tillbaka originalen.

Insamlingen pågår under 2020. Arkivets personal svarar gärna på frågor och ger tips och råd kring donationen. Kontaktperson för insamlingen är Synnöve Svanström (synnove.svanstrom@sls.fi, 06-319 56 03) på SLS/Finlands svenska folkmusikinstitut.

Dans på gågatan under Finlands Svenska Folkdansrings Dansfest i Jakobstad i juni 2019. Foto: Annika Richard.

Duande och niande – hur gör vi i dag?

ÄR TILLTAL en fråga som väcker känslor hos dig? Eller upplever du det som ganska oproblematiskt? Genom studier av samtal vid bland annat biljettkassor har forskare kunnat göra många intressanta iakttagelser av hur personer tilltalar varandra i servicesituationer. Nu vill SLS samla in mer information om hur folk resonerar när de väljer tilltal. Delta i insamlingen och dela med dig av din egen uppfattning om duande och niande.

Du hittar en länk till frågelistan på sfs.fi/pagaende-insamlingar. Om du vill svara men inte har möjlighet att göra det på webben, kontakta arkivarie Lisa Södergård (09-618 777, arkivet@sfs.fi) så får du frågelistan och ett frankerat svarskuvert. Bland alla som svarat delar vi ut tre penningpris à 100 euro och ett antal bokpris. Insamlingen görs på initiativ av Camilla Wide (professor i nordiska språk vid Åbo universitet) och pågår till 31.3.2020.

Egen användning

Hur använder du formerna *ni* eller *du* när du tilltalar en enskild person? Beskriv hur ålder, bekantskap och situation inverkar på ditt val. Vad tycker du kan anses som artig, onödigt uppstylat eller passande för ens ålder? Använder du ibland *man* eller en passivform för att undvika att säga *du* eller *ni*?

Yrkesroll

Har du själv via din yrkesroll funderat på hur du tilltalar till exempel dina kunder? Hur har du resonerat? Har du vissa strategier som du tillämpar? Vilka?

Känslor

Vad tycker du själv om att bli duad eller niad? Väcker tilltalet reaktioner hos dig? Har du i någon situation känt att du blivit tilltald på fel sätt? Kan du beskriva situationen och vad som kändes fel?

Andra språk eller dialekter

Upplever du att tilltal fungerar olika på olika språk, till exempel finska och svenska? Om du talar dialekt: upplever du att tilltalet fungerar på samma sätt i din dialekt som på standardsvenska eller högsvenska?

Förändring

Har du under din livstid varit med om någon större förändring i tilltalskicket, till exempel i skolan eller på jobbet? Var, när och hur skedde det?

Variation

Har du lagt märke till skillnader inom Svenskfinland, till exempel mellan större och mindre orter? Finns det skillnader mellan olika regioner hur *ni* och *du* används? Beskriv dina iakttagelser.

Tal och skrift

Hur upplever du att tilltal i skrift (till exempel e-post) fungerar? Använder du *du* och *ni* på samma sätt i tal och skrift eller finns det skillnader?

Duar eller niar du andra i kundservicesituationer? SLS vill gärna veta hur du tänker kring duande och niande i olika sammanhang.

VÄRLDEN FÖRÄNDRAS OCKSÅ LOKALT

SLS arkivs tvååriga insamlingsprojekt Platser i förändring har avslutats. Under projektets gång har tre fältarbeten och en frågelista genomförts, med fokus på hur människor upplever förändringar i sin vardagsmiljö. Ledord för dokumentationen har varit plats, gemenskap, förändring och rörelse.

Text: Yrsa Lindqvist

BEFOLKNINGSUTVECKLINGEN är den främsta orsaken till att platser förändras. Också landhöjningen, stormar och andra naturfenomen påverkar landskapet, men det här projektet har fokuserat på inflyttning, utflyttning, service, byggande, trafikleder – alltså mänsklig aktivitet som förändrar platser. Vi har intervjuat invånare i Helsingfors, Sibbo, Borgå och Hangö, medan frågelistan riktades till alla orter i Svenskfinland. Det första fältarbetet 2018 fokuserade på de nya stadsdelarna Busholmen, Fiskehamnen och Arabiastranden i Helsingfors. Där handlade det inte om jämförelser i ett längre tidsperspektiv, utan mer om hur det är att leva som "nybyggare" i en stadsdel som växer fram från dag till dag.

Snabb tillväxt i Sibbo

Inflyttningen och den snabba tillväxten i Sibbo, öster om Helsingfors, var avgörande för valet av ort för följande fältarbete som utfördes sommaren 2019. Några intervjuer gjordes också i Borgå, där diskussionerna de senaste åren ofta handlat om förskjutningen av centrum mot västra åstranden som byggs ut. I Sibbo koncentrerades intervjuerna till kommunens två tillväxtcentrum, Nickby och Söderkulla. Ortens många Facebookgrupper fungerade som informationskanaler, där vi berättade om projektet och frivilliga kunde anmäla sitt intresse att bli intervjuade. Med tanke på hur stora förändringar som just nu sker i Sibbo hade vi eventuellt hoppats på ett större gensvar från frivilliga informanter. Vi nådde ändå såväl gamla Sibbobor som nyinflyttade och tidigare inflyttade samt röster både på svenska och på finska.

Den explosionsartade tillväxten i Sibbo inleddes strax efter att Helsingfors annekterat områden i syd-

västra Sibbo 2009. Informanterna förhöll sig i regel positivt till utvecklingen och accepterade den som ofrånkomlig, trots att mycket förändrats. Även andra förändringar, tidigare händelser som har haft stor inverkan på till exempel kommunens centrum Nickby, lyftes fram. När ortens stora arbetsplats, Nickby sjukhus som ägdes av Helsingfors stad, kördes ner på 1990-talet försvann snart även många affärer på grund av minskat kundunderlag. Sjukhusområdet, som närmast kunde liknas vid en stadsmiljö i en landsortsby med sina ståtliga stenhus, planerades om till bostadsområde och lockade till sig nya invånare. Samhörigheten med det omgivande lokalsamhället lät emellertid vänta på sig och först på 2010-talet har sjukhusområdet börjat kännas som en del av byn och vice versa.

Hufvudstadsbladet granskade i september i år befolkningsutvecklingen i Svenskfinland under de senaste fem åren. I artikeln framgick att Sibbo "växer så det knakar" och att orten placerar sig på andra plats, efter Jomala på Åland, med en relativ ökning på 9,64% sedan 2013. På botten av utvecklingen finns Hangö med en minskning på -8,01% under samma tidsperiod. Det kändes således aktuellt att insamlingsprojektets avslutande del, ett fältarbete i samarbete med ämnena folkloristik och kulturanalys vid Åbo Aka-

demi, satte fokus på Hangö. Därtill gjorde en av studenterna sin andel av insamlingen i Jomala.

Hangö inte bara en sommarstad

Fyra studenter, två arkivarier från SLS och två handledare från Åbo Akademi, professor **Fredrik Nilsson** och arkivamanuens **Bettina Westerholm** utforskade det regntunga, stillsamma Hangö under tre dagar i oktober i år. Förutom muntliga berättelser dokumenterades platsen också genom fotografering och observationer.

Hangö har en tydlig historisk gemenskap med andra badorter kring Östersjön och detta är en viktig del av stadens identitet. Studien av Hangö blev också intressant tack vare att högsäsongen var över. Turisterna, badgästerna, seglarna, tennis spelarna och annat som förknippas med sommarstaden lyste med sin frånvaro. När människorna saknas framträder det materiella tydligare, till exempel i miljön vid gästhamnen. Men Hangö är inte bara turism. Befolkningsstatistikens krassa siffror vittnar om industrier som lagts ner, om globaliseringens följder då jobb med låg förädlingsgrad flyttat från orten. Också hamnens konkurrenskraft har följt konjunkturerna. Trots att stadens tynande tillvaro nämndes av flera informanter upplevde de en stark platskänsla. Hangö beskrevs som unikt och

Från vänster nybygge i Nickby, Sibbo och säsongstängt i Hangö (foto: Yrsa Lindqvist). Nya ruttor under byggarbeten i Fiskehamnen, Helsingfors (foto: Sara Rönnqvist. SLS/Platser i förändring).

många betonade att de var stolta över att vara Hangöbor. En av studenterna sammanfattade sin upplevelse av fältarbetet så här: "Det dyrbaraste är ju den enskilda människans berättelse, hur man upplever vardagliga saker."

I Hangötidningen, som gjorde ett reportage om fältarbetet, sammanfattade professor Fredrik Nilsson insamlingen på ett sätt som också kan tillämpas på projektets målsättning i sin helhet: "I tider av stora förändringar är det väldigt vanligt att folk har en dubbelriktad blick. Man tar avstamp i det förflutna för att kunna orientera sig i framtiden".

Yrsa Lindqvist är förste arkivarie på SLS.

Fältarbetena resulterade i sammanlagt 55 intervjuer och drygt 350 fotografier.

Hela materialet är tillgängligt och öppet för forskning från och med början av 2020.

I frågelistan *Riva ner och bygga upp* deltog 32 personer. Du kan läsa om frågelistsamlingen på SLS-bloggen: sls.fi/blogg.

Nytt ur SLS utgivning

HÖSTEN 2019

HANNA-REETTA SCHRECK

Jag målar som en gud

Ellen Thesleffs liv och konst

Ellen Thesleff (1869–1954) är en av Finlands första expressionister och hör till Nordens mest framstående målare. Hon var en modig visionär och en entusiastisk kosmopolit som kände sig hemma i såväl Finland som Paris och Florens. Hanna-Reetta Schreck är den första som fördjupat sig i Thesleffs omfattande brevväxling och via den får läsaren ta del av konstnärens fascinerande historia. Boken ger också en inblick i Thesleffs mångfasetterade konst och ett stort antal av de viktigaste verken ingår, liksom många fotografier som belyser privatlivet. Boken är en översättning av det finska originalet *Min maalaan kuin jumala* (Teos 2017).

444 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 36 euro. ISBN 978-951-583-462-1. Övers. Camilla Frostell. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

ULRIKA GUSTAFSSON

Min ljusa stad

Sally Salminen, livet och litteraturen

Sally Salminen föddes som småbrukardotter i den åländska skärgården och emigrerade 1930 till depressionens USA för att arbeta som hembiträde. Där skrev hon romanen *Katrina*, med vilken hon vann första pris i Nordisk Romanpristävlan hösten 1936. Romanen väckte sensationellt uppseende och hon återvände som en hyllad författare. Salminen har gärna framställts som folklivsskildrare och enboksförfattare, men det finns så mycket mer att upptäcka. Hon var en skapande människa – med både sin konststillhörighet och sin klasstillhörighet emot sig – och hon fortsatte skriva, om den moderna individen, som hon själv representerar: sökande, orolig, drömmande och målmedveten.

376 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 28 euro. ISBN 978-951-583-477-5. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Läs våra e-böcker och webbutgåvor gratis på sls.fi

HENRY PARLAND

Kritik

Utg. Per Stam.
Henry Parlands Skrifter 3

Under sin tid i Litauen 1929–1930 verkade Henry Parland (1908–1930) som journalist och kritiker i finländsk och litauisk press. Han skrev bland annat om litteratur, judisk teater, sovjetrisk film, samtidens mode och finländsk politik. För första gången samlas samtliga publicerade och tidigare otryckta artiklar på tyska och svenska i en volym. I *Kritik* framträder en mångsidig och intellektuell kritiker.

477 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 30 euro. ISBN 978-951-583-474-4. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Utkommer även gratis på parland.sls.fi.

HENRY PARLAND

Brev

Utg. Elisa Veit.
Henry Parlands skrifter 4

Boken innehåller alla bevarade brev av Henry Parland. Mottagare är bland andra vännen Sven Grönvall och föräldrarna. *Brev* utgör ett utdrag ur den digitala utgåvan *Korrespondens*, del fyra i den vetenskapliga utgåvan Henry Parlands Skrifter.

Ca 350 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro, utkommer i januari. ISBN 978-951-583-475-1. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Utkommer även gratis på parland.sls.fi.

HENRY PARLAND

Korrespondens

Utg. Elisa Veit.
Henry Parlands Skrifter 4

Den digitala utgåvan *Korrespondens* innehåller alla bevarade brev till och från Henry Parland. Bland brevskrivarna finns poeten Gunnar Björling, vännen Sven Grönvall och de ständigt oroade föräldrarna. Materialet vittnar om Parlands flerspråkighet: brev på ryska och tyska återges i original och översättning. Den tryckta utgåvan *Brev* innehåller Henry Parlands brev på svenska och i svensk översättning.

Utkommer gratis på parland.sls.fi i januari.

Historiska och litteraturhistoriska studier 94

Red. Anna Biström & Maren Jonasson

Teman för HLS 94 är "galenskap" och gränser – mellan det normala och det avvikande, det galna och det geniala. I artiklar, essäer och översikter diskuteras bland annat olika behandlingsmetoder i mentalvården ur historiskt perspektiv samt kvinnlig galenskap och manlig genialitet i det konstnärliga skapandet. Dessutom ingår texter kring andra ämnen, till exempel en romanförfattares reflexion över året 1918 och Sara Stridsbergs festtal från SLS årshögtid.

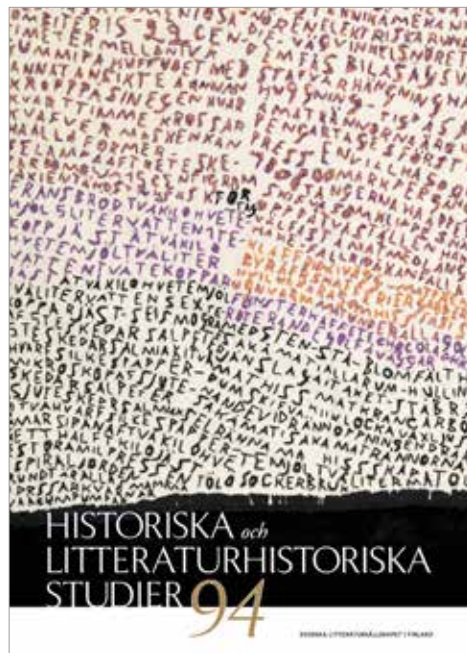
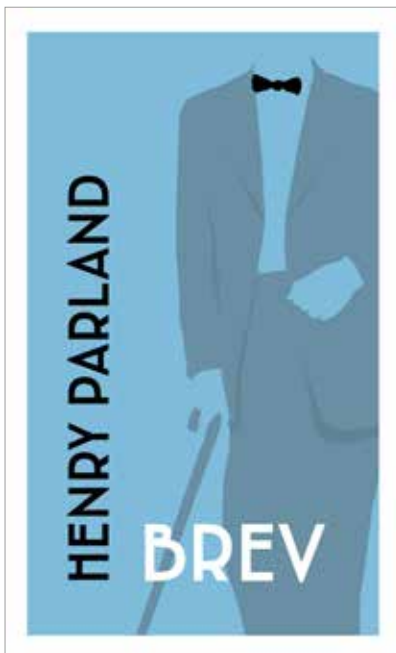
248 s., häftad, cirkapris 26 euro. ISBN 978-951-583-473-7. Utkommer även gratis på hls.journal.fi.

Hilma Granqvists arkiv

Den finlandssvenska antropologen Hilma Granqvist (1890–1972) hör till pionjärerna inom sitt område. I fjol publicerade SLS hennes doktorsavhandling, *Marriage Conditions in a Palestinian Village I–II*, och hennes resedagböcker från Palestina digitalt. Nu har ytterligare tre av Granqvists böcker och närmare tusen unika fotografier publicerats. Det digitala arkivet är ett samarbete mellan SLS, Finlands Mellanösterninstitut, Finska Vetenskaps-Societeten, Palestine Exploration Fund i London och Åbo Akademis bibliotek. Läs mer på granqvist.sls.fi.

Foto: Hilma Granqvists arkiv, Palestine Exploration Fund, London

416 s., inbunden, cirkapris 32 euro. ISBN 978-951-583-456-0. Utkommer även gratis på sls.fi.

Red. Marika Tandefelt

Finländsk svenska från medeltid till 1860

Svenskan i Finland – i dag och i går III:1

I den femte volymen i bokserien *Svenskan i Finland – i dag och i går* anläggs språkvetenskapliga, historiska, litteraturvetenskapliga och pedagogiska perspektiv på det framväxande skriftsamhället på svenska i Finland. Allt fler skapade texter, nya genrer tillkom och skriftspråkets normer kom att påverka talspråket. Efter 1809 kan också en trekamp mellan svenskan, finskan och ryskan skönjas.

Red. Marika Tandefelt

Finländsk svenska från 1860 till nutid

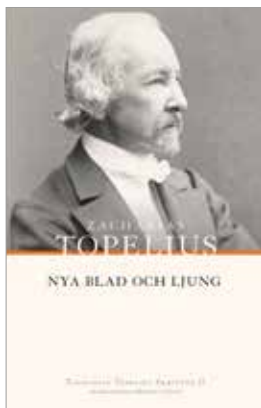
Svenskan i Finland – i dag och i går III:2

Den sjätte och sista volymen i bokserien tar avstamp i 1860-talet, då många för såväl svenskan som finskan viktiga reformer genomfördes i landet. Intresset för den finländska svenskans särdrag vaknade, och grunden till dagens finlandssvenska språkvård lades kring sekelskiftet 1900. Hundra år senare finns det fortfarande ett levande intresse för svenskan i Finland både i tal och i skrift.

458 s., inbunden, cirkapris 32 euro. ISBN 978-951-583-457-7. Utkommer även gratis på sls.fi.

Läs våra e-böcker och webbutgåvor gratis på sls.fi!

ZACHARIAS TOPELIUS

Nya blad och Ljung

Utg. Carola Herberts. Zacharias Topelius Skrifter II

Topelius engagerade sig med åren i många olika sammanhang och verksamhetsfält. I samtliga roller var diktandet ett sätt att föra fram angelägna budskap, men också ett sätt att roa och förnöja. Dikterna samlade han i *Nya blad* (1870) och *Ljung* (1889). Här ingår naturlyrik, romanser i folkviseton, dikter som förevigar viktiga märkeshändelser och lyfter fram betydelsefulla personer. Samlingarna blir med sina skiftande perspektiv ett levande kalejdoskop mot sin samtid.

680 s., inbunden, cirkapris 34 euro. ISBN 978-951-583-472-0. Utkommer även gratis på topelius.sls.fi.

ZACHARIAS TOPELIUS

Övrig lyrik

Utg. Carola Herberts. Zacharias Topelius Skrifter III

Den tredje lyrikutgåvan i serien Zacharias Topelius Skrifter innehåller ett urval dikter som Topelius inte tog med i någon samling. Urvalet breddar bilden av lyrikern Topelius: här finns icke-tryckta dikter av den unge studenten, polemiserande och raljerande debattinlägg på vers och politiskt brännbara dikter som censurerades i *Helsingfors Tidningar*. I utgåvan publiceras också Topelius tjugo handskrivna dikthäften som faksimil.

Utkommer gratis på topelius.sls.fi.

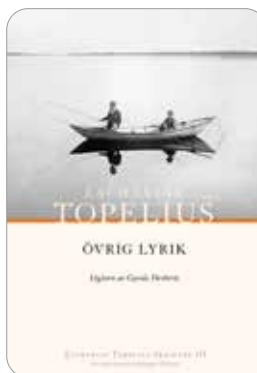
ZACHARIAS TOPELIUS

Boken om vårt land – Maamme kirja

Red. Sakari Katajamäki

Zacharias Topelius läsebok för folkskolan *Boken om Vårt Land* (1875) och dess finska översättning *Maamme kirja* (1876) har format uppfattningarna om Finland och dess folk hos flera generationer av finländare. Bakgrunden till läseboken, dess betydelse och förändringar från storfurstendömet till andra världskriget belyses i denna tvåspråkiga utgåva. Den består av den första upplagan av *Boken om Vårt Land* och den första reviderade upplagan av *Maamme kirja* (1878). Boken är försedd med en omfattande inledning och kommentarer. Utges i samarbete med Finska Litteratursällskapet.

452 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 39 euro, utkommer i december. ISBN 978-951-858-057-0.

MATS GRANFORS & KENNETH NORDMAN

I fäälän – Nya spelmanslåtar från Sydösterbotten

Folkmusik från Finlands svenska bygder 35

I fäälän bjuder på nyskriven folkmusik som bygger vidare på den sydösterbottniska folkmusiktraditionen. Låtarna är inspirerade av nejdens polskor, menuetter och brudmarscher men här finns också influenser från de nordiska länderna.

FMICD 35. Cirkapris 15 euro. Skivan publiceras även på streaming-tjänster på webben.

VÅREN 2020

Handel med konst

Språk och dialog i Paul Sinebrychoffs brevsamling från sekelskiftet 1900

Red. Hanna Lehti-Eklund & Beatrice Silén

Paul Sinebrychoff (1859–1917), direktör och bryggeriägare, byggde under sin livstid upp en konstsamling som i dag ägs av Konstmuseet Sinebrychoff i Helsingfors. Brevväxlingen mellan honom och konsthandlare i Sverige utgör ett unikt exempel på affärskorrespondens kring sekelskiftet 1900. Språkligt sett är breven intressanta eftersom man i dem kan följa större språkliga förändringar i svenskan som vid denna tid höll på att ske eller redan var igång. Utmärkande för affärskorrespondens är att texterna innehåller språkhandlingar såsom krav och erbjudanden, vilket ofta saknas i privatbrev. I boken analyserar åtta språkforskare vid Helsingfors universitet språkliga drag i breven ur olika synvinklar.

Ca 360 s., häftad, illustrerad, cirkapris 28 euro, utkommer i januari. ISBN 978-951-583-476-8. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Utkommer även gratis på sls.fi.

ANNE BERGMAN & CAROLA EKREM

Stora finlandssvenska festboken

Hur har den svenskspråkiga befolkningen i Finland firat årets festdagar och livets högtider från 1800-talet fram till i dag? Utöver de självklara högtiderna som jul, påsk och midsommar får vi veta mer om traditionerna kring Runebergsdagen, sjusovardagen, halloween och svenska dagen. I bokens andra del behandlas de individuella livsfesterna från barnsängskalas och skolårets festligheter till bröllop, födelsekalas och traditioner vid livets slut. Anne Bergman och Carola Ekrem är experter på festseder i Svenskfinland och deras bok bygger på ett omfattande traditionsmaterial ur SLS arkiv.

Ca 550 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 34 euro, utkommer i februari. ISBN 978-951-583-461-4. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

ZACHARIAS TOPELIUS

Academica

Utg. Katarina Pihlflyckt under medverkan av Jens Grandell. Zacharias Topelius Skrifter XVI

Zacharias Topelius förbindelser med universitetet sträckte sig över 65 år, från 1833 till hans död 1898. I utgåvan *Academica* presenteras ett urval med över 140 texter som ansluter till akademiska sammanhang. I materialet ingår bland annat tal, hyllningsdikter, promotionstexter, arbetskoncept och diariéer, och för första gången finns Topelius avhandling på latin tillgänglig i svensk översättning. Helheten visar hur Topelius akademiska miljöer förändrades från studentens och magisters värld till professors, rektorns och slutligen emeritus verksamhetsfält.

Utkommer gratis i maj på topelius.sls.fi.

ZACHARIAS TOPELIUS

Föreläsningar (del 2)

Utg. Jens Grandell. Zacharias Topelius Skrifter XV

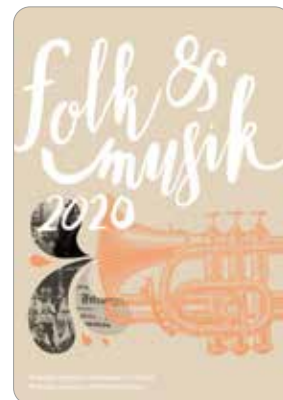
Föreläsningarna i historia från 1865 till 1875 kompletterar utgåvan av Zacharias Topelius universitetsföreläsningar från 2017. Topelius, professor i Finlands historia i tjugo år, efterlämnade ett omfattande föreläsningsmaterial som nu utges för första gången. Även här känner man igen berättaren Topelius, som genom historien och geografin var en del av nationsbygget och skapandet av Finlandsbild.

Utkommer gratis i maj på topelius.sls.fi.

Folk och musik 2020

I det kommande numret av *Folk och musik* kan man bland annat läsa om det kommunistiska folkdanslaget Skäran som var aktivt i Sverige i början och mitten av 1900-talet, och om Karl Tirén som i början av 1900-talet gjorde ett av de största insamlingsprojekten av samisk jojk i Sverige. Dessutom presenteras aktuella arkivprojekt i Norden och arbetet bakom den nyttigvna webbplatsen för *Finlands svenska folkdiktning* som lanserades hösten 2019.

Folk och musik finns på adressen journal.fi, utkommer i början av 2020.

VETENSKAPENS NATT PÅ SLS

FRÅGA FORSKAREN!

16.1.2020 kl. 18–21

Riddaregatan 5, Helsingfors

Ställ en fråga till vår forskarpanel! Vi har en etnolog, en folklorist, en historiker, en litteraturvetare, en socialvetare, en språkvetare och en statsvetare på plats för att besvara frågor.

Du kan ställa din fråga i förväg på webben eller per e-post eller på plats i salen under Vetenskapens natt. Du kan också följa med evenemanget i direktsändning på webben.

Välkommen!

sls.fi/fragaforskaren info@sls.fi

PROGRAMKVÄLLAR

VÅREN 2020

MÅNDAGEN DEN 10 FEBRUARI KL. 18–20

Karelen tur och retur

Anna Sundelin: *Om karelska gårdfarihandlare i Finland*

Aapo Roselius: *Vilda östern – frikåreerna och brytningstiden i Östeuropa 1919*

MÅNDAGEN DEN 23 MARS KL. 18–20

FÖRFATTARKVÄLL

Hemma, hemlös, hemlig

Hur är det att pendla mellan hemma och borta? Vad händer om du tappar ditt hem och ditt sammanhang? Kan ditt hem finnas var som helst på jorden och kan man längta till ett hem som inte finns? Möt tre författare i ett samtal om tillhörighet och behovet av att känna sig hemma.

Hanna-Reetta Schreck om biografen *Jag målar som en gud. Ellen Thesleffs liv och konst*

Ann-Luise Bertell om romanen *Heiman*

Axel Åhman om novellsamlingen *Klein*

MÅNDAGEN DEN 20 APRIL KL. 18–20

Fest!

Anne Bergman och **Carola Ekrem** samtalar om finlandssvenska festtraditioner. Samtalet leds av **Hanna Nordenswan**.

Musik med **Kenneth Nordman** och **Mats Granfors** som spelar nyskrivna spelmanslåtar från Sydösterbotten.

SLS hus, Riddaregatan 5, Helsingfors

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPET
I FINLAND

*Programkvällarna är
gratis och öppna för alla.*

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi, eller skicka ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till nyhetsbrev@sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sällskapetets webbplats www.sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS medlemstidning *Källan*, årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 % rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges). Medlemsavgifter: årsmedlemmar 25 euro, ständigt medlemskap 800 euro.

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer två gånger om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi eller ring 09 618 777.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

PB 158, 00171 Helsingfors
(besöksadress: Riddaregatan 5, Helsingfors)
Öppet vardagar 9.00–16.00

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa
Öppet tisdag–torsdag 10.00–16.00

Tfn 09 618 777 (gemensam växel)
info@sls.fi www.sls.fi